

جغرافیا و توسعه شماره ۵۵ تابستان ۱۳۹۸

وصول مقاله: ۹۶/۱۲/۰۸

تأیید نهایی: ۹۷/۰۳/۱۲

صفحات: ۲۱۱-۲۳۶

شناسایی و تحلیل موانع مؤثر بر گسترش فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: انجمن سبز چیا در شهرستان مریوان)

دکتر سعدی محمدی^۱

چکیده

پژوهش کاربردی حاضر به شناسایی و تحلیل موانع مؤثر (متغیر مستقل) بر عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن سبز چیا (متغیر وابسته) به‌عنوان موفق‌ترین انجمن زیست‌محیطی کشور در سال ۱۳۹۳، در نواحی روستایی شهرستان مریوان پرداخته که با روش توصیفی-تحلیلی و آمیخته‌ای از دو رویکرد کمی و کیفی انجام گرفته‌است. داده‌ها در بخش نظری با بهره‌گیری از منابع اسنادی و در بخش عملی به روش پیمایشی مبتنی بر مصاحبه و توزیع پرسشنامه گردآوری شدند. در ابتدا برای شناسایی موانع و چالش‌ها به‌عنوان متغیر مستقل پژوهش، به روش نیمه‌ساختارمند با متخصصان و آگاهانی که به روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی مشخص شده‌اند، مصاحبه‌هایی انجام و در مرحله بعد این مصاحبه‌ها با تکنیک ثنوری بنیادی تجزیه و تحلیل شدند. در ادامه و در بخش کمی، به‌منظور تعمیم اطلاعات به‌دست‌آمده از بخش کیفی، پرسشنامه‌ای تدوین و در اختیار ۵۰ نفر از متخصصان و آگاهان عرصه توسعه روستایی منطقه و اعضای منتخب انجمن چیا که به روش گلوله‌برفی انتخاب شدند، قرار گرفت. همچنین با بهره‌گیری از فرمول کوکران و تعیین حجم نمونه، ۳۰۰ پرسشنامه نیز به‌صورت طبقه‌ای در میان دهستان‌ها و سرپرستان خانوار در روستاهای منتخب هر دهستان که به روش قرعه‌کشی انتخاب شدند، توزیع شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کمی با آزمون تحلیل عاملی و تحلیل مسیر در نرم‌افزارهای spss و Amos نشان داد که سه مانع عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی، نارسایی‌های مدیریتی، ضعف برنامه‌ریزی و کمبود منابع مالی در انجمن چیا و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای نهادهای دولتی، مهم‌ترین موانع هستند و در این میان نیز عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای نهادهای دولتی با بارهای کلی تقریباً مشابه برابر با ۰،۴۴۰، بیشترین تأثیر را به‌عنوان مانع در عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن سبز چیا در نواحی روستایی شهرستان مریوان دارند.

واژه‌های کلیدی: انجمن‌های مردم‌نهاد، انجمن زیست‌محیطی چیا، روستاهای شهرستان مریوان.

مقدمه

با توجه به گستردگی و پیچیدگی تخریب و ناپایداری محیط زیست، هرگونه راه‌حلی در این زمینه باید دارای دو ویژگی اساسی باشد؛ نخست فراگیر و همه‌سونگر باشد و دوم همه مردم در آن نقش و مشارکت داشته باشند. مشارکت مردمی از طریق سازوکارها و ابزارهای مختلفی می‌تواند به وقوع بپیوندد که سازمان‌ها و تشکل‌های غیردولتی از مهم‌ترین آن‌هاست (Singh, 2015: 2؛ بحرینی و امینی، ۱۳۸۲).

سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان رکن اساسی جامعه مدنی، در حال حاضر به‌عنوان بازیگر مهمی برای تصمیم‌گیری، طراحی، نظارت، سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌هایی در عرصه حفاظت از محیط زیست در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی بدل شده‌اند (Okon, 2014: 29; Bromideh, 2011: 198). افزایش و گسترش تعداد این سازمان‌ها و حیطة عملکرد آن‌ها نشان از توسعه آگاهی‌های زیست‌محیطی و جلب مشارکت مردم در جریان حفاظت از محیط زیست است (Hashim et al, 2010: 167). در این میان و در سکونتگاه‌های روستایی با توجه به ذات روستا که وابسته به محیط زیست و محیط طبیعی اطرافش است، ضرورت حفظ محیط زیست کاملاً ضروری است (کاظمی، ۱۳۹۵: ۱۴۴)؛ چراکه توسعه پایدار روستایی از طریق حفاظت و مدیریت مطلوب دارایی‌های طبیعی روستایی حاصل می‌شود و تخریب محیط زیست روستایی همه جنبه‌های دیگر رفاه روستاییان را تهدید می‌کند (رضوانی، ۱۳۹۴: ۱۳-۱۱). در راستای تحقق حفاظت و مقابله با معضل تخریب محیط زیست روستایی، همان‌طور که عنوان شد، نیاز به مشارکت راستین و آگاهانه مردم محلی است که سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه تسهیل تعاملات با روستاییان و به ثمر نشستن طرح‌های محیط زیستی توانایی غیرقابل‌انکار و ثابت‌شده‌ای در عرصه بین‌المللی به‌ویژه در کشورهای

در حال توسعه دارند (Chitongo, 2013: 125). با توجه به اینکه سازمان‌های مردم‌نهاد ریشه در مردم محلی دارند و به‌طور مؤثر به نیازها و آرمان‌های مردم محلی آشنا بوده و درصدد برطرف‌شدن‌شان هستند، به‌عنوان قلب و هسته سکونتگاه‌های روستایی عمل کرده و با نفوذ در روستاییان، به‌عنوان تکمیل‌کنندگان تلاش‌های بخش دولتی، زمینه‌ساز پذیرش و اجرای برنامه‌های توسعه روستایی که از مهم‌ترین آن‌ها حفاظت از محیط زیست است، می‌شوند (Okon, 2014: 25; Kumara, 2013: 19).

این سازمان‌های مردم‌نهاد همواره با عوامل و موانعی روبه‌رو هستند که حضور فعال و پررنگ آن‌ها در عرصه‌های توسعه به‌ویژه حفظ محیط زیست را با چالش‌های فراوانی روبه‌رو می‌سازد که البته نوع موانع و شدت و ضعف و شیوه عملکرد آن‌ها از نواحی شهری به روستایی و از کشورهای توسعه‌یافته به کشورهای در حال توسعه متفاوت است (Bromideh, 2011: 199).

اعتقاد بر این است که اولین نهادهای مردم‌نهاد (NGO) در سال ۱۸۳۹ در ضد برده‌داری تشکیل شد؛ با این حال منشأ اصلی NGOها را به سال ۱۹۴۵ و در منشور سازمان ملل متحد برای تمایزشان با حقوق و عملکرد نهادهای بین‌المللی دولتی و خصوصی می‌دانند (Potapkina, 2009: 11). اولین سازمان غیردولتی محیط زیستی در ایران، گروه روستاییان اشکذر یزد بود که فعالیت خود را در سال ۱۳۴۹ با هدف تثبیت شن‌های روان و بیابان‌زدایی آغاز کرد. سایر سازمان‌های غیردولتی در ایران از اوایل دهه ۷۰ شکل گرفته‌است (لاهیجانیان، ۱۳۸۷: ۱۰۲) و به تدریج در دو دهه اخیر، شاهد رشد قابل‌توجه کمی و کیفی سازمان‌های غیردولتی به‌عنوان چشمان بیدار جامعه مدنی در کشور بوده‌ایم؛ اما نفوذ این نهادهای مردم‌نهاد و اثرگذاری آن‌ها به اندازه‌ای که در عرصه‌های دیگر اقتصادی و اجتماعی (حوزه سلامت، مبارزه با اعتیاد و...) و در شهرها بوده، در روستاها و محیط زیست نبوده‌است و

رضایت‌کننده‌ای نبوده و در حال حاضر در بسیاری از روستاها تخریب طبیعت و آتش‌سوزی در جنگل‌های کوهستانی، استفاده بیش از اندازه از کودها و سموم کشاورزی، آلودگی روان‌آب‌ها و... به چشم می‌خورند (حسینی، ۱۳۹۴: ۲؛ مصاحبه با اعضای هیأت مدیره انجمن چیا، ۱۳۹۶). این امر، مسأله اصلی پژوهش حاضر است و با توجه به این اصل که اتخاذ راه‌حل برای هر معضل و نارسایی، در وهله اول نیازمند شناسایی دقیق وضع موجود و علل و موانع مؤثر بر بروز نارسایی‌ها و ضعف‌هاست، پژوهش حاضر نیز در آغاز در پی شناسایی علل و موانع زمینه‌ساز عدم نفوذ و اثرگذاری مطلوب انجمن مردم‌نهاد چیا در روستاهای شهرستان مریوان و در وهله بعد اتخاذ راهکارهای کاربردی و متناسب با وضع موجود به منظور نفوذ گسترده و ثمربخشی فعالیت‌های این سازمان در حفاظت از محیط زیست روستاهای شهرستان مریوان است. در راستای تحقق این امر، سؤال‌های پژوهش مبتنی بر سؤال‌های اصلی و فرعی به شرح زیر مطرح شدند:

- مهم‌ترین موانع مؤثر بر گسترش و اثرگذاری مطلوب فعالیت‌های انجمن زیست‌محیطی چیا در راستای حفاظت از محیط زیست روستاهای شهرستان مریوان کدامند؟ (سؤال اصلی)
- از میان مهم‌ترین موانع شناسایی‌شده، کدامیک بیشترین تأثیر را به‌عنوان مانع در وضع موجود فعالیت انجمن چیا در عرصه زیست‌محیطی روستاهای شهرستان مریوان داراست؟ (سؤال فرعی)

مبانی نظری

سازمان‌های غیردولتی، متشکل از گروه‌های داوطلب، با تشکیلات و ساختار سازمانی متنوع هستند که با اهداف بشردوستانه در راستای رفع نیاز بخش یا گروهی از افراد جامعه خارج از سازمان می‌کوشند و به سود حاصل از فعالیت خود نمی‌اندیشند. این سازمان‌ها اساساً در اهداف و تصمیم‌گیری‌های سازمانی مستقل از

همچنان شاهد شرایط بحرانی در عرصه زیست‌محیطی کشور به‌طور عام و خاص در روستاهایی هستیم که مدیران توسعه و مردم محلی آن‌ها، توسعه را در شهری‌شدن و تغییر و تخریب طبیعت به نفع رشد اقتصادی و درآمدزایی می‌دانند. در این میان شهرستان مرزی مریوان در استان کردستان به‌عنوان یکی از مناطق کشور که با داشتن طبیعت بکر، روستاهای زیادی دارد؛ در چندساله اخیر با رشد تجارت مرزی و تأسیس محدثات مربوط به آن، تبدیل مناطق روستایی و زمین‌های کشاورزی مستعد به خانه‌های دوم شهرنشینان، توسعه شهری و درنهایت فقر و ناآگاهی روستاییان، محیط طبیعی روستاهای منطقه با تخریب‌های زیادی روبه‌رو شده‌است؛ این در حالیست که انجمن مردم‌نهاد زیست‌محیطی چیا که تنها سازمان غیردولتی فعال در عرصه زیست‌محیطی شهرستان است، در سال ۲۰۱۶ در مراسم روز جهانی تالاب‌ها، به پاس زحمات شبانه‌روزی اعضای انجمن و تلاش‌های بی‌وقفه در جهت حفظ و ترمیم تالاب زریبار به‌ویژه برگزاری مراسم «یک روزم برای زریبار» با حضور بیش از ۱۰ هزار نفر از شهروندان، رصد و ثبت پرندگان مهاجر و بومی تالاب زریبار، برگزاری منظم سه کارگاه در رابطه با تالاب زریبار با حضور مسئولان شهرستان، استان و کشور و همچنین تأثیرات فرهنگی این انجمن در برخورد مردم با اکوسیستم تالاب زریبار، لوح برتر را کسب کرد و همچنین به‌عنوان برترین انجمن زیست‌محیطی کشور (۱۳۹۳)، فعالیت‌های گسترده‌ای را در زمینه‌های اجرایی، آموزشی، توسعه و ترویج همکاری‌های مردمی برای حفظ محیط زیست منطقه انجام داده‌است که جلوه آن بیشتر در شهر مریوان بوده و با وجود تلاش‌های گسترده این سازمان مردم‌نهاد (مانند گسیل گروه‌های آموزش و توزیع بروشورها و...)، نفوذ و اثرگذاری آن‌ها بر روستاهای اطراف در راستای حفاظت از محیط زیست در حد

دهه ۱۹۹۰ بر تمرکز صریح بر محیط زیست و حفاظت از منابع طبیعی روستایی تبیین کرد (بریمانی و لقمجانی، ۱۳۸۹: ۱۲۸). سازمان‌های مردم‌نهاد به نوعی ناظر بر عملکرد دولت و حکومت، مکمل و جایگزین آن‌ها در کارهای زیست-محیطی به‌ویژه در نواحی روستایی دورافتاده که دولت در آن‌ها کمتر حضور دارد (Ulleberg, 2009: 19) محسوب می‌شوند که در نهایت زمینه مدیریت خردمندانه محیط زیستی روستا را فراهم می‌آورند (لاهیجانیان، ۱۳۸۹: ۱۰۷). فقر روستایی به‌واسطه فشار بر منابع طبیعی از مهم‌ترین دلایلی است که موجب آسیب به محیط زیست روستایی می‌شود که در این راستا سازمان‌های غیردولتی در چند دهه گذشته به‌عنوان تسهیل‌گران اصلی توسعه و عاملان حذف فقر روستایی شناخته شده‌اند (شریفی‌نیا و مهدوی، ۱۳۸۹: ۶۸؛ Chitongo, 2013: 12).

از سویی دیگر به‌باور صاحب‌نظران اصلاح روند بحران محیط زیست در گروه اصلاح آموزه‌های انسان و تغییر نگرش و بینش و دانش او نسبت به محیط زیست است (واحدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۳) و در همین ارتباط، امری که تضمین‌کننده و آغازگر تأثیرگذاری این نهادها بر حفاظت از محیط زیست می‌است، نقش این نهادها در ارتقای آگاهی‌های زیست‌محیطی روستاییان است. در مجموع می‌توان گفت که سازمان‌های مردم‌نهاد از طریق فعالیت‌های آموزشی و ترویجی، به افزایش ظرفیت‌های جامعه کمک می‌کنند و توسعه ظرفیتی جوامع نیز با توجه به ارتباط مستقیم با توانمندسازی مردم محلی (Raj, 2010: 27) زمینه‌ساز حفاظت از محیط زیست روستایی خواهد شد.

دستیابی به این تأثیرات مثبت سازمان‌های مردم‌نهاد به‌راحتی امکان‌پذیر نبوده و همواره چالش‌های متعددی پیش‌روی عملکرد مطلوب و پذیرش آن‌ها توسط مردم محلی وجود دارد که شدت و ضعف آن در نواحی مختلف متفاوت است. یکی از مهم‌ترین

دولت و منابع قدرت عمل می‌کنند (نظری، ۱۳۸۹: ۶). عضویت در این گروه‌ها اختیاری بوده و تعیین اهداف با مشارکت اعضا صورت می‌گیرد. اعضای آن‌ها روابطی افقی و مبتنی بر برابری حقوق با یکدیگر دارند و در نهایت، سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان یک میانجی میان دولت و مردم و گروه‌های هدف عمل می‌کنند (قراملکی، ۱۳۸۸: ۱۶-۱۳؛ نوری، ۱۳۹۴: ۲۸۷). از دهه ۱۹۸۰ سازمان‌های غیردولتی محلی (NGOs) نقش مهمی در همکاری برای تدوین مفاهیم توسعه و تحقق آن بازی کرده‌اند (Seidemann, 2011: 37).

در این راستا می‌توان به نقش غیرقابل‌انکار سازمان‌های غیردولتی در کنفرانس‌های استکهلم (۱۹۷۲) و به‌ویژه کنفرانس ریو (۱۹۹۲) که منجر به تدوین قوانین حفاظت از محیط زیست و اهمیت رعایت عدالت محیط زیستی و پذیرفتن هنجارهای زیست‌محیطی در میان کشورهای جهان شد، اشاره کرد (Hanciu, 2008: 436; Ramakrishna, 2013: 46). این نقش‌آفرینی گسترده موجب شد که در اعلامیه نهایی اجلاس ریو که بر تدوین قوانین توسعه پایدار انجامید، بر NGOها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای تحقق‌پایداری بعد محیط زیستی توسعه تأکید شود (Konrad, 2008: 1). رابطه بین توسعه پایدار و محیط زیست یک رابطه دوسویه است و غفلت از محیط زیست مانع دستیابی به اهداف توسعه می‌شود (ازکیا، ۱۳۸۷: ۲۷). بر این اساس حفاظت از محیط زیست ستون اصلی توسعه پایدار روستایی به‌شمار می‌رود (UNDP, 2006: 1) همچنان که در کنفرانس ریو نیز با مطرح‌شدن دو بحث اصلی یعنی رسیدن به سطح مطلوب معیشت بدون نابودی فرصت‌های مردم و محیط زیست آینده و ساختن سیستم سودمند اقتصادی که در آن محافظت مستمر و پایدار از محیط مهم باشد (WTO, 2002: 2)، بر این امر تأکید شده است؛ از این رو می‌توان خط‌مشی اصلی توسعه روستایی را از

این اعتماد مبنایی برای عضوگیری این نهادها و همچنین پاسخگویی آن‌ها به مردم محلی خواهد بود. این سازمان‌ها بایستی هرچه بیشتر با گسترش فعالیت‌ها به سمت پایداری حرکت کنند و این امر در گروه تعهد مالی، داشتن چشم‌انداز روشن، مأموریت مشخص، مدیریت مطلوب و تخصص‌داشتن در زمینه مورد فعالیت است (Dhakal, 2007:62). پایداری و اثربخشی پروژه‌های سازمان‌های مردم‌نهاد نیز در گرو نظارت و ارزیابی مستمر بر روند اجرا و ارزشیابی پس از اجرای این طرح‌ها بوده‌است و نباید این نهادها با دلسردی و بی‌رغبتی به فرایند نظارت و ارزشیابی بنگرند (Kameri, 2000: 13).

یک سازمان مردم‌نهاد کارا و پایدار، بایستی با کیفیت رضایت‌بخشی، خدمات خود را ارائه دهد و قادر باشد که منابع خود را با تمام توان، برای تحقق اهدافش بسیج کرده و آن‌ها را به‌کار گیرد تا بتواند در میان اقشار مختلف و مناطق متعدد نفوذ کند. فرهنگ یادگیری سازمانی و پایداری این فرهنگ، عامل مهمی در دوام سازمان‌های مردم‌نهاد و افزایش گستره عملکرد آن‌هاست. سازمان‌هایی با فرهنگ پایدار، اثربخش و انعطاف‌پذیر بوده و به‌صورت مستمر در تکاپو برای جست‌وجوی راه‌های جدید تأمین منافع، نوآوری، گسترش خدمات و برقراری ارتباط با سایر بخش‌های دولتی، خصوصی و مردم‌نهاد هستند که برآیند این امر نیز پذیرفته‌شدن در میان مردم خواهد بود.

فرهنگ سازمانی در میان سازمان‌های مردم‌نهاد موردنیاز است که کارکنان و اعضای آن، نیازهای مردم محلی را شناخته و سعی در برطرف‌شدن‌شان داشته و به اصل برنامه‌ریزی و نقش آن در پایداری سازمان معتقد باشند (Batti, 2014: 58). موفقیت و گسترش جغرافیایی این سازمان‌ها در گرو کسب آگاهی و دانش از محیط پیرامون و تطبیق خود با شرایط متحول

چالش‌های پیش‌روی نفوذ و گسترش عملکرد این نهادها، دخالت دولت و کنترل شدید این نهادها توسط دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه است (رحیمیان، ۱۳۹۵: ۱). همچنین چالش دیگر در نحوه تعاملات درونی و هدایت سازمان‌های مردم‌نهاد است که بیشتر برگرفته‌شده از اختلافاتی است که در نحوه اخذ تصمیمات بین مدیران و اعضای این سازمان در روند اخذ تصمیمات، اولویت‌بندی و اجرای آن‌ها روی می‌دهد. در حوزه کارکنان و دست‌اندرکاران سازمان‌های مردم‌نهاد نیز نارسایی‌هایی وجود دارد که عملکرد مطلوب آن‌ها را برای گسترش فعالیت‌ها با چالش‌هایی روبه‌رو می‌سازد که از جمله آن‌ها می‌توان به سطح نازل درجه حرفه‌ای‌بودن این کارکنان به‌دلیل آموزش و آگاهی‌های پایین، تخصصی کم و پرداخت‌های مالی اندک به آن‌ها از منابع مالی سازمان اشاره کرد (بحرینی و امینی، ۱۳۸۲: ۳۵؛ لاهیجانیان، ۱۳۸۹: ۱۷).

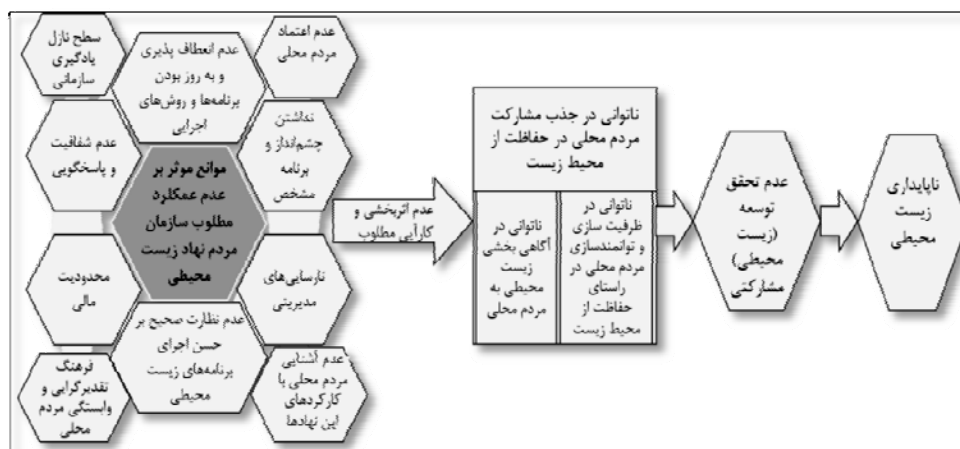
یکی از محدودیت‌ها و موانع مهم اثرگذار بر عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد در جهت گسترش فعالیت‌هایشان، تأمین منابع مالی این نهادهاست که همواره چالشی عمده بوده که نوسانات آن به‌دلیل تأثیرپذیری تأمین‌کنندگان منابع مالی این نهادها از تغییرات اقتصادی و اجتماعی کلان ملی و بین‌المللی است؛ گاهی نیز تأمین منابع مالی موجب می‌شود که این نهادها به دولت یا تأمین‌کنندگان عمده وابستگی پیدا کرده و تحت‌تأثیر و هدایت آن‌ها قرار گیرند (Bromideh, 2011:197-199). مسئولیت‌پذیری این نهادها شفافیت و پاسخگویی آن‌ها در قبال اقدامات و شیوه صرف منابع مالی به‌دست‌آمده نیز یکی دیگر از چالش‌هایی است که از سوی دولت‌ها و مردم محلی بر این سازمان‌ها واردشده و زمینه‌ساز تعارضاتی میان آن‌ها شده‌است. یکی از عناصر مهم ادامه فعالیت و پذیرش سازمان‌های مردم‌نهاد توسط مردم محلی، فرایند اعتمادسازی این نهادها برای مردم محلی است.

توسعه و بعد مهم آن یعنی پایداری زیست‌محیطی در نواحی روستایی، گام مؤثری در راستای حرکت در مسیر رویکرد توسعه مشارکتی و دیدگاه مردم‌محور پایین به بالا خواهد بود که توجه به آن از ۱۹۷۰ همزمان با مطرح‌شدن توسعه به‌عنوان امری اجتماعی یعنی همراه با مردم و برای مردم و فاصله‌گرفتن از دیدگاه‌های اقتصادی، بالا به پایین و آمرانه است (بدری و نعمتی، ۱۳۸۸: ۷۱). در این رویکرد تأکید زیادی بر توانمندسازی مردم محلی از طریق توسعه ظرفیتی آن‌ها می‌شود که به‌منظور تحقق آن‌ها نیز سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان محرکان و عاملان اصلی، همراه و یاری‌دهنده دولت به‌عنوان متولی اصلی توسعه روستایی قلمداد می‌شوند (رضازاده، ۱۳۹۱: ۳۷؛ پاپلی‌یزدی و ابراهیمی، ۱۳۹۱: ۱۳۲). اساساً یکی از نارسایی‌های عمده در حفظ محیط زیست روستایی، عدم مشارکت روستاییان است که در این راستا نهادهای مردم‌نهاد در جوامع روستایی نفوذ کرده و با تعامل بی‌واسطه با روستاییان و به‌دنبال آن افزایش سرمایه‌های اجتماعی، زمینه‌ساز مشارکت فعال آن‌ها در اجرای برنامه‌های محیط زیستی خواهند شد. سازمان‌های مردم‌نهاد زمینه‌ساز حصول توسعه مشارکتی یعنی توسعه‌ای با مردم و برای مردم هستند؛ چرا که برنامه‌ها و نحوه فعالیت این نهادها در عرصه روستایی بر پایه رویکرد اجتماع‌محور بوده که مردم محلی را در همه مراحل اجرای برنامه‌های توسعه از جمله بهره‌برداری و حفظ محیط زیست، شریک و ذی‌نفع قرار می‌دهد (Dhakal Alison, 2009: 23)

درونی و بیرونی است. افزون بر این، لزوم توانایی این گونه سازمان‌ها در جهت‌دهی و تمرکز فعالیت‌های فردی و گروهی با هدف افزایش بازدهی این فعالیت‌ها، ضرورت تبدیل آن‌ها به سازمان‌هایی یادگیرنده را در راستای عملکرد مطلوب دو چندان می‌سازد (عباسی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۸).

یکی دیگر از چالش‌های پیش‌روی پذیرش نهادهای مردم‌نهاد از سوی مردم محلی این واقعیت است که در بسیاری از نواحی مردم محلی به عملکرد و نقش اثرگذار این سازمان‌ها آگاه نبوده و تنها دولت را مسئول اجرای برنامه‌های توسعه محلی می‌دانند که نتیجه این امر عدم‌پذیرش و اطمینان به سازمان‌های مردم‌نهاد، به‌ویژه در مناطق دورافتاده و روستایی است (Badruddin, 2015: 707).

یک سازمان مردم‌نهاد، در جهت پایداری و گسترش فعالیت‌هایش در محیط رقابتی فعلی، باید حرفه‌ای‌تر شود و این بدین معنی است که این نهادها دارای مدیریتی پاسخگو، رهبری کارآمد، اجرای بهترین روش‌ها برای رفع ضعف‌ها و ارتقای مداوم ظرفیت سازمانی باشند (Feng, 2014: 13). مدیریت سازمان‌های مردم‌نهاد بایستی به سمت رهبری ارتقا پیدا کند و از ایده‌های ثابت و مشخصی که مدیران با سبک سنتی به اداره این نهادها می‌پرداختند، فاصله بگیرد؛ زیرا این امر مانع تحول و انعطاف در این نهادها شده و در نتیجه گسترش وسعت فعالیت این نهادها با موانعی عمده روبه‌رو خواهد شد (Feng, 2014: 37). در واقع رفع مشکلات و موانع پیش‌روی عملکرد انجمن‌های مردم‌نهاد در جهت اثرگذاری مطلوب آن‌ها بر روند

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش
(Okon, 2014: 25; 2007: 63)

پیشینه پژوهش

کشاورزی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «نقش توانمندسازی جوامع محلی و تشکل‌ها در حفظ و احیای منابع طبیعی» بر این امر تأکید دارد که سازمان‌های مردم‌نهاد در صورتی که بتوانند استقلال مالی پیدا کرده و جریان اعتمادسازی را بین روستاییان به راه بیندازند، می‌توانند موجب توانمندسازی مردم محلی و در نهایت پایداری محیط زیست روستاها شوند. کامری^۱ (۲۰۰۰) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «محیط عملیاتی و محدودیت‌های سازمان‌های غیردولتی در کنیا» راهبردهایی برای عملکرد مطلوب آن‌ها به این نتیجه می‌رسد که رفتار و عملکرد این نهادها متأثر از محیط بیرونی و شرایط درونی آن‌ها بوده و بر این اساس، عدم استقلال از دولت و منابع تأمین‌کننده بودجه، ضعف در رهبری، ضعف در مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، مهم‌ترین ضعف‌های عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد کنیا شناخته شده و مؤثرترین راهکاری نیز که در جهت بهبود وضعیت پیشنهاد می‌شود، ظرفیت‌سازی در سطح سازمانی و فردی همراه با افزایش حیطه عملکرد و استقلال این نهادهاست. در مقاله‌ای دیگر توسط دهاکال^۲ (۲۰۰۷) با عنوان

لاهیجانیان (۱۳۸۹) در پژوهش خود با عنوان «بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی در تهران» موانعی همچون عدم همکاری مطلوب شهروندان، حمایت‌های اندک دولت و ضعف‌های ساختاری و مدیریتی را موانع اصلی عدم اثربخشی فعالیت‌های آن‌ها در سطح رضایت‌بخشی می‌داند. محمدلو (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط زیست» به این جمع‌بندی می‌رسد که سازمان‌های غیردولتی در خصوص مسائلی چون حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست، با آگاهی‌بخشی به مردم محلی، افزایش توانمندی‌ها و ظرفیت‌های آن‌ها به‌مثابه همکار دولت تلقی شده و بسیار اثرگذار هستند. حجازی، آهنگری و هادوی (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد»، موانع اقتصادی، اطلاعاتی، فرهنگی و مدیریتی را مهم‌ترین موانع مؤثر جلب مشارکت مردم توسط سه سازمان مردم‌نهاد زیست‌محیطی منطقه در راستای حفاظت از این تالاب بیان می‌کنند. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور وابسته به وزارت جهاد

در یافته‌های به‌دست‌آمده پژوهش باتی (۲۰۱۴)^۴ با عنوان «چالش‌های موجود سازمان‌های مردم‌نهاد در بسیج منابع در آفریقا»، از میان مهم‌ترین چالش‌های برون‌سازمانی، به سیاسی‌کاری حکومت‌ها، موانع قانونی، وقوع بحران‌های متعدد اقتصادی و اجتماعی، تغییر اولویت اهداکنندگان منابع مالی به‌دنبال تغییرات کلان اقتصادی و اجتماعی، تعدد انجمن‌هایی با رویکردهای مشابه و رقابت آن‌ها برای جذب منابع مالی بیشتر و از میان مهم‌ترین چالش‌های درون‌سیستمی نیز به مناسب‌نبودن سطح مسئولیت‌پذیری و شفافیت انجمن‌ها، سطح پایین ظرفیت‌های سازمانی و انسانی انجمن‌ها، فقدان رهبری کارآمد و فقدان برنامه‌های جامع و بلندمدت اشاره می‌شود. اوکون^۵ (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مشارکت و توسعه پایداری اقتصاد روستایی در نیجریه» بیان می‌کند که نقش قاطع دولت در توسعه اقتصادی روستایی شکست‌خورده و بایستی سازمان‌های مردم‌نهاد با نفوذ در جامعه روستایی از طریق جلب اعتماد روستاییان محافظه‌کار، زمینه‌ساز توسعه مشارکتی روستاها و توانمندسازی روستاییان در جهت توسعه اقتصادی شوند. فنگ^۶ (۲۰۱۴) در پژوهش خود با عنوان «نگاهی به چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد مالزی» به این نتیجه می‌رسد که در این سازمان‌ها کاهش بودجه، کمبود منابع مالی و سطح نازل ظرفیت‌های فردی و سازمانی، مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی عملکرد مطلوب آن‌ها هستند.

در مطالعه آسفاو^۷ (۲۰۱۷) با عنوان «نقش سازمان‌ها در عملکرد مسئولانه زیست‌محیطی در اتیوپی» این نتیجه حاصل شده‌است که به‌دلیل حجم زیاد مشکلات زیست‌محیطی ناشی از تجارت و رشد اقتصادی نابسامان، بیشترین فعالیت و برنامه‌های این

«چالش‌های مدیریت جامعه محلی در نپال»، عوامل مختلفی از جمله: عدم هماهنگی مؤثر، ضعف مالی، عدم حرفه‌ای بودن و عدم نظارت و ارزیابی، عدم شفافیت، عدم تعهد در میان فعالان غیردولتی و همچنین فقدان نظارت عمومی بر عملکرد این نهادها، به‌عنوان مسائل کلیدی تأثیرگذار بر ضعف عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد در کشور نپال معرفی می‌شوند. لاتکا و پرابهاکار^۱ (۲۰۱۱) در پژوهش خود با عنوان «سازمان غیردولتی: مشکلات و راه‌حل‌ها در هند»، فقدان منابع مالی، فقدان رهبری کارزماتیک، آموزش‌ندیدن اعضا، عدم شفافیت مالی و سوءاستفاده از منابع مالی، انحصار رهبری سازمان، عدم مشارکت عمومی، تمرکز در مناطق شهری، عدم محبوبیت و شبکه‌سازی در میان جوانان را مهم‌ترین موانع عملکرد مطلوب نهادهای مردم‌نهاد در هند می‌دانند.

سیدمن^۲ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای با عنوان «نقش واقعی و بالقوه سازمان‌های غیردولتی محلی در توسعه کشاورزی در کشورهای جنوب صحرای آفریقا» به این نتیجه می‌رسد که سازمان‌های غیردولتی در صورتی که از سوی نهادهای دولتی و خصوصی مورد حمایت قرار گیرند، ارتباط مناسبی را میان مردم روستایی و سایر بازیگران توسعه کشاورزی روستایی برقرار کرده و با جذب خدمات و حمایت‌ها موجب توسعه کشاورزی می‌شوند. گوپتا^۳ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای دیگر با عنوان «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حفاظت محیط زیست؛ مطالعه موردی: شهر لودھیانا در پنجاب» به این نتیجه می‌رسد که سازمان‌های غیردولتی سه نقش فعال در پایداری زیست‌محیطی بازی کرده‌اند: ۱- نظارت و کنترل بر روند آلودگی و کاهش آن‌ها؛ ۲- آماده‌سازی برنامه‌های صوتی و تصویری برای آموزش‌های زیست‌محیطی؛ ۳- ایجاد کارگاه‌های عملی و گردهمایی‌ها در جهت افزایش آگاهی‌های عمومی.

4-Batti
5-Okon
6-Feng
7-Asfaw

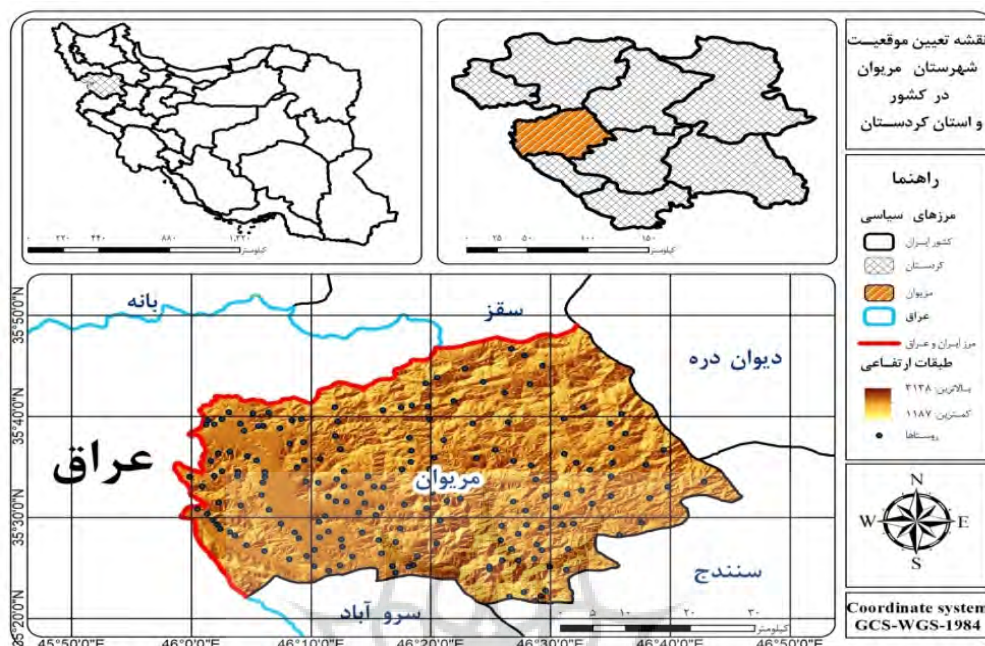
1-Latha and Prabhakar
2-Seidemann
3-Gupta

چیا)، درخت‌کاری در روستاها و شهر مریوان، پاک‌سازی دریاچه زریبار، محکوم و تقبیح‌کردن کشتار حیوانات و پرندگان داخل دریاچه زریبار، پاک‌سازی گردشگاه‌ها، پخش نایلون و تراکت آموزشی در روزهای جمعه و روز طبیعت (۱۳ فروردین) در خروجی‌های شهر و تفریحگاه‌ها، غذا دادن به پرندگان تالاب زریبار در فصل یخبستن آن، اعتراض به کشیدن جاده در منطقه کوهستانی منطقه، اعتراض به احداث شهرک صنعتی در دشت کشاورزی-گردشگری بیلو، راه‌اندازی وبسایت انجمن سبز چیا، اطفای حریق جنگل‌های شهرستان‌های مریوان و سروآباد، تصویربرداری و مستند کردن آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع در سالیان متمادی و... همچنین این انجمن دارای ماهنامه‌ای است که با رویکردی فرهنگی و اجتماعی با تأکید بر مسائل زیست‌محیطی منتشر می‌شود. با اعتقاد به فرایند آموزش و اثرگذاری و ماندگاری بیشتر آن، در سال ۱۳۹۰، با بستن قراردادی با دفتر (UNDP-GEF) سازمان ملل متحد در تهران، این انجمن اقدام به ارائه طرح «آموزش جوامع محلی به‌منظور پیشگیری و مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها» نمود و در این راستا انجمن اقدام به گسیل کمیته آموزش خود در قالب گروه مریبان کودکان، زنان و مردان به روستاهای شهرستان مریوان و سروآباد کرد تا ضمن آموزش مسائل زیست‌محیطی و تأکید بر ضرورت حفظ جنگل‌ها و مراتع، به تأسیس کمیته اطفای حریق در روستاها از طریق اهالی خود روستا اقدام کنند. تأثیر فعالیت‌های مستمر این نهاد مردمی به حدی بود که در سال ۱۳۹۴ جنبش شکستن اسلحه‌های شکاری ابتدا در کردستان و بعد از آن در کل ایران آغاز شد که در نهایت نیز انجمن سبز چیا در خرداد ۱۳۹۳، از سوی رئیس‌جمهور و رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست ایران، مقام اول جایزه ملی محیط‌زیست ایران را دریافت کرد (حسینی، ۱۳۹۴: ۵).

سازمان‌ها در واکنش به تأثیرات منفی بوده و این سازمان‌ها از اجرای برنامه‌های آموزشی و ارتباط با ذی‌نفعان و دولت و اجرای برنامه‌های مشارکتی غافل مانده‌اند. در دو پژوهش دیگری که توسط کنگته^۱ (۲۰۱۶) و ساندرس و فلیپس^۲ (۲۰۱۵) در ارتباط با وضعیت سازمان‌های مردم‌نهاد در آفریقا به انجام رسیده‌است، ضعف‌های مالی، عدم شفافیت مالی، عدم ارتباط مناسب میان سازمان‌های مردم‌نهاد و دولت و عدم همکاری بخش آموزش رسمی (مدارس و دانشگاه‌ها) در راستای آموزش و فرهنگ‌سازی، به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی عملکرد مطلوب سازمان‌های مردم‌نهاد ذکر شده‌اند.

معرفی منطقه مورد مطالعه و انجمن چیا

شهرستان مریوان به مرکزیت شهر مریوان یکی از ۱۰ شهرستان استان کردستان در غرب استان و در مجاورت خاک عراق واقع شده‌است. این شهرستان دارای ۴۶۷۱۱ نفر جمعیت ساکن در نقاط روستایی است که ۲۸ درصد کل جمعیت شهرستان را دربر گرفته‌است که در ۱۴۲ روستا در قالب سه بخش و ۶ دهستان ساکن هستند (شکل ۱). جرقه تشکیل انجمن مردم‌نهاد زیست‌محیطی چیا به دنبال انجام آتش‌سوزی‌های جنگل‌های اطراف شهرستان مریوان در سال ۱۳۷۸ و در یکی از روستاهای بخش خاوومیرآباد (ینگجه) زده شد و با فعالیت تعداد اندکی از افراد داوطلب محلی آغاز شد. در نهایت این انجمن پس از چند سال فعالیت، در سال ۱۳۸۷ مجوز فعالیت را به صورت رسمی دریافت و حوزه فعالیت‌های خود را گسترده‌تر کرد. در طول این چند سال، انجمن سبز چیا فعالیت‌های زیادی داشته که شماری از آن‌ها به این شرح هستند: راه‌پیمایی کودکان در سطح شهر مریوان به مناسبت هفته منابع طبیعی (اولین حرکت جمعی فراوان و گردهمایی بزرگ و فراگیر انجمن سبز

شکل ۲: نمایش موقعیت منطقه مور مطالعه

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۷

مواد و روش‌ها

باز، نخست جملات به‌عنوان واحد مطالعه انتخاب شدند. بعد از آن کلمات و عبارات کلیدی که پیام اصلی جملات بودند، استخراج شدند. در ادامه نیز برچسب‌های مفهومی مناسبی به عبارت و نکات کلیدی استخراج شده با توجه به اشتراک و شباهت آن‌ها اختصاص داده شد (Hambete, 2010: 14).

در کدگذاری محوری، مفاهیم گسترده‌تر و به هم مرتبط شدند و در دسته‌های مشترک یا مقوله‌ها جای گرفتند (Calman, 2007: 16)؛ به عبارتی دیگر، در این مرحله طبقات گسترده (مقوله‌ها) شکل گرفت که هریک، دارای خرده‌طبقاتی (مفاهیمی مشترک) هستند. آخرین مرحله کدگذاری، همان تشکیل گسترده‌ترین طبقات است؛ یعنی ایجاد مقوله‌های مرکزی که جامع بوده و دربرگیرنده همه مقوله‌ها و مفاهیم هستند (Hambete, 2010: 14; Mills, 2006: 3) دانایی‌فرد، ۱۳۸۴: ۶۲). در ادامه و در مرحله بعد و در

پژوهش کاربردی حاضر، آمیخته‌ای از هر دو روش کمی و کیفی است. برای گردآوری داده‌ها در بخش نظری از مطالعات اسنادی و در مرحله عملی در بخش کیفی در ابتدا به دلیل اکتشافی بودن موضوع، از ابزار مهم مطالعات کیفی یعنی انجام مصاحبه‌هایی نیمه‌ساختارمند (Fallatah, 2012: 43) با آگاهان محلی، اعضای اصلی انجمن چیا و متخصصان عرصه روستایی منطقه بهره‌گرفته شد. مبنای پایان مصاحبه‌ها رسیدن به اشباع نظری بود. رسیدن به اشباع نظری نیز با انجام مصاحبه با ۲۳ نفر به دست آمد. سپس برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها از تکنیک تئوری بنیادی بهره‌گرفته شد. مهم‌ترین اصل در تکنیک تئوری بنیادی، عمل کدگذاری است که این مرحله از پژوهش در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام می‌گیرد. در مرحله کدگذاری

و سپس برای توزیع پرسشنامه‌ها با توجه به سهم هر دهستان از تعداد کل خانوارها، تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته به هر دهستان مشخص شد. در ادامه روستاها در هر دهستان براساس عامل جمعیت دسته‌بندی شدند. براساس این عامل و با توجه به شرایط منطقه، روستاهای هر دهستان در سه گروه پرجمعیت (۴۰۰ نفر به بالا)، جمعیت متوسط (۲۰۰-۴۰۰ نفر) و کم جمعیت (زیر ۲۰۰ نفر) دسته‌بندی و از هر دسته با توجه به تعداد روستای موجود در دسته، سهم آن از تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته به آن دهستان مشخص شد؛ برای نمونه در دهستان خاوومیرآباد به دلیل قراردادن تعداد ۱۴ و ۱۳ و ۳ روستای دهستان به ترتیب در طبقه اول و دوم و سوم جمعیتی که مشتمل بر ۴۸ و ۳۹ و ۱۳ درصد از کل روستاهای این دهستان هستند، به همین نسبت درصدها، از تعداد کل پرسشنامه‌های دهستان (۷۲ پرسشنامه) به ترتیب برابر با ۲۸، ۳۴ و ۱۰ پرسشنامه به این طبقات جمعیتی روستایی، پرسشنامه تعلق گرفت و سپس در هر طبقه جمعیتی نیز روستایی به صورت قرعه‌کشی انتخاب و پرسشنامه‌ها به صورت تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار آن روستا به تعداد مشخص شده، توزیع شد (جدول ۱).

بخش کمی، شاخص‌ها و متغیرهای استخراج‌شده (موانع و مشکلات) در قالب پرسشنامه‌ای در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (۱. کاملاً مخالفم تا ۵. کاملاً موافقم) تدوین و در اختیار ۵۰ نفر از اعضای منتخب انجمن چیا، آگاهان محلی و متخصصان عرصه روستایی منطقه قرار گرفت و بدین ترتیب سعی شد که یافته‌های حاصل از بخش کیفی تعمیم داده‌شود. این ۵۰ نفر شامل: ۳۰ نفر از اعضای انجمن چیا ساکن در شهر مریوان که بیشترین آن‌ها دارای مدارک کارشناسی ارشد و کارشناسی و عموماً تحصیل‌کردگان در رشته‌های جغرافیا، جامعه‌شناسی، مدیریت و علوم تربیتی با سابقه‌های بیشتر از ۵ سال فعالیت، ۱۱ نفر از متخصصان دانشگاهی عرصه توسعه روستایی شهرستان با مدرک دکتری جغرافیای روستایی و جامعه‌شناسی توسعه و ۹ نفر از دهیاران روستاهای شهرستان هستند. لازم به ذکر است که برای انتخاب افراد مصاحبه‌شونده و در مرحله بعدی یعنی پاسخگویی به پرسشنامه‌ها در دو گروه متخصصان عرصه توسعه روستایی منطقه و اعضای انجمن چیا، از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی گلوله‌برفی بهره‌گرفته شد؛ اما در مرحله توزیع پرسشنامه‌ها در میان مردم محلی در ابتدا با استفاده از فرمول کوکران از میان ۱۱۴۰۱ خانوار ساکن در مناطق روستایی شهرستان مریوان (سرشماری، ۱۳۹۵)، ۳۰۰ سرپرست خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب شد

جدول ۱: توزیع طبقه‌ای پرسشنامه‌ها در سطح دهستان‌های شهرستان و روستاهای منتخب

دهستان‌های شهرستان مریوان	تعداد خانوارها	تعداد پرسشنامه‌های تعلق گرفته	طبقات جمعیتی	روستاهای منتخب	تعداد پرسشنامه تخصیص یافته
خاوومیرآباد	۲۷۳۷	۷۲	کم جمعیت	نچه	۱۰
			متوسط جمعیت	ینگچه	۲۸
			پر جمعیت	ساوجی	۳۴
سرشیو	۱۰۰۶	۲۷	کم جمعیت	گویله	۶
			متوسط جمعیت	دوپلوره	۹
			پر جمعیت	گوگچه	۱۲
گلچیدر	۱۰۳۹	۲۸	کم جمعیت	ده بنیاد	۱۲
			متوسط جمعیت	گلچیدر	۱۰
			پر جمعیت	جانوره	۶
زریوار	۲۴۸۶	۶۵	کم جمعیت	کلکه جان	۱۳
			متوسط جمعیت	کانی سانان	۱۹
			پر جمعیت	نی	۳۳
سرکل	۳۲۱۱	۸۴	کم جمعیت	ریخلان	۱۵
			متوسط جمعیت	حسن آوله	۲۵
			پر جمعیت	لنج آوا	۴۴
کوماسی	۹۲۲	۲۴	کم جمعیت	هلیرآباد	۱۱
			متوسط جمعیت	پیرخضران	۹
			پر جمعیت	شاهیدر	۴
مجموع	۱۱۴۰۱	۳۰۰	کم جمعیت	----	۶۷
			متوسط جمعیت	----	۱۰۰
			پر جمعیت	----	۱۳۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

مؤلفه‌های اصلی^۱ و چرخش واریمکس^۲ بهره گرفته شد. همچنین تعیین مؤثرترین مانع بر وضع موجود فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در نواحی روستایی شهرستان نیز با آزمون تحلیل مسیر در نرم‌افزار Amos انجام پذیرفت.

یافته‌های پژوهش

به‌منظور شناسایی موانع و مشکلات پیش‌روی عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن در روستاها، براساس تکنیک تئوری بنیادی، مصاحبه‌ها در سه مرحله باز، محوری و انتخابی،

روایی صوری و محتوایی ابزار اندازه‌گیری از طریق توزیع ۳۰ پرسشنامه به‌عنوان پیش‌آزمون و تأیید متخصصانی که دارای سابقه مطالعات مشابه بودند و نیز روایی سازه از طریق تحلیل عاملی حاصل شد. ضریب آلفای کرونباخ به‌دست‌آمده در بسته نرم‌افزاری SPSS برابر با ۰,۷۹ نیز نشان‌دهنده پایایی و همبستگی درونی پاسخ‌های ارائه‌شده است.

به‌منظور تأیید و تعمیم یافته‌های کیفی، برای تعیین روایی سازه و تعیین این مطلب که پاسخ‌های ارائه‌شده از چه موانع اصلی اشباع شده‌اند، از آزمون تحلیل عاملی، نوع اکتشافی (مبتنی بر روش تحلیل

1-Extraction method principal component analysis

2-Varimax rotation

کدگذاری شدند که حاصل این امر، تشکیل ۴ مقوله عملکرد نامطلوب نهادهای دولتی و ضعف در قوانین، سطح نازل ظرفیت‌های مردم محلی، ضعف‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی انجمن و موانع و محدودیت‌های مالی بود که در دو مقوله مرکزی نارسایی‌های برون‌سازمانی (محیط بیرونی) و نارسایی‌هایی درون‌سازمانی (محیط درونی) ادغام شدند (جدول ۲).

جدول ۲: نتایج به‌دست آمده از سه مرحله کدگذاری، برای شناسایی چالش‌ها و موانع پیش‌روی گسترش فعالیت‌های انجمن چیا در روستاهای منطقه

مفاهیم	مقوله‌ها	مقوله‌های مرکزی (ابعاد)
مجازات‌نکردن قانون‌شکنان محیط زیست در روستاها، انجام‌ندادن بسترها و آگاهی‌های اولیه زیست‌محیطی توسط نهادهای دولتی در میان روستاییان، دید امنیتی حاکم‌بر منطقه و فعالیت‌های انجمن، ادامه روند سنتی کشاورزی و دامداری، تعدد زیاد بحران‌های طبیعی در محیط روستایی منطقه، تفاوت دیدگاه و برنامه‌های زیست‌محیطی انجمن با نهادهای دولتی مسئول توسعه و مدیریت روستاها، عدم تکمیل آموزش‌ها و برنامه‌های تئوری و آموزشی انجمن توسط دولت به‌سمت اجرایی و عملیاتی شدن.	عملکرد نامطلوب نهادهای دولتی و ضعف در قوانین	ضعف در سرمایه‌های اجتماعی و نهادی (نارسایی‌های برون‌سازمانی)
ضعف در فرهنگ و آگاهی زیستی مردم محلی، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی، عدم همراهی مسئولان دینی روستاها با برنامه‌های انجمن، سطح تحصیلات پایین مردم محلی، موانع اجتماعی و فرهنگی حضور زنان روستایی در برنامه‌های زیست‌محیطی انجمن، تبلیغات منفی و ضدفعالیت‌های انجمن در روستاهای دورافتاده‌تر، تعدد و پراکندگی روستاها، عدم همکاری شوراها و دهیاری‌ها، عدم اطمینان مردم محلی به انجمن‌های غیردولتی و تکیه صرف بر دولت.	سطح نازل ظرفیت‌های مردم محلی	ضعف در پایداری و درجه حرفه‌ای بودن سازمان (نارسایی‌هایی درون‌سازمانی)
ضعف تخصص‌های زیست‌محیطی در مدیریت انجمن چیا، عدم نظارت بر حسن اجرا و استمرار برنامه‌ها توسط انجمن چیا، نبود برنامه و تمهیدات لازم برای فعال کردن و به‌کارگیری اعضای عادی عضو انجمن، تأکید زیاد انجمن بر میدانی عمل کردن و عمگرایی شدید و احساسی، نبود برنامه‌های بلندمدت و ترسیم چشم‌انداز آتی فعالیت‌های انجمن و محیط زیست منطقه، عدم تحول و تغییر در روش‌های عملکرد و آموزش انجمن در محیط‌های روستایی در سال‌های اخیر، عدم نیازسنجی و مطالعات میدانی در روستاهای منطقه و برنامه‌ریزی عملکرد بر پایه آن‌ها، تعداد کم اعضای آموزش‌دیده و حرفه‌ای انجمن برای آموزش در روستاها، عدم شبکه‌سازی در میان جوانان روستایی و جذب آن‌ها توسط انجمن، نبود پایگاه‌های دائمی روستایی انجمن و عملکرد آن‌ها به‌عنوان مرکز ثقل در سطح روستاهای منطقه، تأکید زیاد انجمن بر شهرها و مراکز پرجمعیت روستایی، تفاوت دیدگاه دست‌اندرکاران در شیوه مدیریت و عملکرد انجمن در روستاها، عدم تبادل تجربیات زیست‌محیطی مردم محلی با اعضای انجمن.	ضعف‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی	
ناتوانی در پرداخت حقوق به اعضای ستادی انجمن، ناتوانی در بیمه‌کردن اعضا و جبران خسارت‌های مالی و جسمانی آن‌ها در هنگام فعالیت، پایدار نبودن منابع مالی تأمین‌کننده فعالیت‌های انجمن، کمبود امکانات و سرمایه‌های مالی و فیزیکی.	موانع مالی	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

معناداری آزمون بارتلت در سطح اطمینان ۹۹٪ درصد و مقدار مناسب KMO حاکی از همبستگی کیفی و مطلوبیت کمی متغیرهای موردنظر برای انجام تحلیل عاملی است.

در مرحله بعد و به‌منظور تأیید و تعمیم یافته‌های بخش کیفی، از آزمون تحلیل عاملی بهره‌گرفته شد. نخست برای آزمون مناسب بودن داده‌های مورد تحلیل درزمینه تعیین موانع اصلی و برای شروع تحلیل عاملی، از آزمون Bartlett و KMO استفاده شد.

جدول ۳: نتایج آزمون kmo و بارتلت

سطح معناداری	مقدار بارتلت	مقدار KMO	مجموعه متغیرهای مورد تحلیل
.۰۰۰	۹,۳۵	۰,۷۹	تعیین موانع مؤثر بر گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در روستاهای شهرستان مریوان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

لازم به ذکر است که به دلیل تکراری بودن و تعداد کم متغیرهای بارگذاری شده و مقدار ویژه اندک، تنها سه مانع اولیه و اصلی که در مجموع، مقدار رضایت‌بخش ۵۳ درصد از تغییرات و واریانس جمعی را تبیین می‌کنند، مبنای عمل و تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین مبنای بار عاملی برای شاخص‌ها در جهت تجمع معنی‌دار در موانع اصلی شناسایی شده ۰,۴ قرار داده شد.

در این آزمون، شاخص‌های بارگذاری شده در هر عامل که مقدار ویژه آن‌ها بیشتر از ۱ باشد، یک عامل (مانع اصلی) را شکل می‌دهند. نتیجه به دست آمده، تقلیل ۳۴ شاخص یا مانع به ۶ مانع و چالش اصلی بود که در مجموع ۶۸,۶۵ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. این رقم، نشانگر رضایت‌بخش بودن تحلیل عاملی انجام شده است. مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس جمعی در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴: عامل‌بندی متغیرهای مورد مطالعه

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس جمعی
۱	۷,۲۵	۲۱,۳۲	۲۱,۳۲
۲	۶,۵۷	۱۹,۸۵	۴۱,۱۸
۳	۴,۰۸	۱۲,۰۱	۵۳,۲۰
۴	۲,۲۹	۶,۷۵	۵۹,۹۵
۵	۱,۶۵	۷,۸۸	۶۴,۸۳
۶	۱,۲۹	۳,۸۱	۶۸,۶۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

مانع اول

مردم محلی است؛ می‌توان این مانع را عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی نام نهاد. ظرفیت‌ها دربرگیرنده دانش، ابزار، بینش و هر آنچه لازم است تا برنامه‌های توسعه‌ای به ثمر بنشینند، هستند.

این مانع با مقدار ویژه برابر با ۷,۲۵ و تبیین ۲۱,۳۲ درصد واریانس‌ها، ۱۱ شاخص را در خود جای داده است. با توجه به شاخص‌های تجمع‌یافته که در میان آن‌ها ۸ شاخص مربوط به سطح نازل ظرفیت‌های

جدول ۵: شاخص‌های بارگذاری شده در مانع اول

ردیف	نام شاخص	میزان همبستگی
۱	سطح نازل آگاهی‌های زیستی مردم محلی	۰,۷۴۹
۲	فقر اقتصادی	۰,۹۲۸
۳	فقر فرهنگی	۰,۹۰۴
۴	عدم‌همراهی مسئولان دینی روستاهای منطقه با برنامه‌های انجمن	۰,۶۵۰
۵	سطح تحصیلات پایین مردم محلی	۰,۸۴۳
۶	موانع اجتماعی و فرهنگی حضور زنان روستایی در برنامه‌های زیست‌محیطی انجمن	۰,۸۲۴
۷	ناتوانی در بیمه‌کردن اعضا و جبران خسارت‌های مالی و جسمانی آن‌ها در هنگام فعالیت	۰,۷۹۶
۸	عدم‌شبکه‌سازی در میان جوانان و جذب آن‌ها توسط انجمن	۰,۸۰۹
۹	عدم‌همکاری شوراهای دهیاری‌ها	۰,۷۲۲
۱۰	عدم‌اطمینان مردم محلی به انجمن‌های غیردولتی و تکیه صرف بر دولت	۰,۸۵۳
۱۱	تفاوت دیدگاه دست‌اندرکاران در شیوه مدیریت و عملکرد انجمن در روستاها	۰,۷۱۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

عمده روبرو خواهد ساخت؛ بنابراین هرچند که ظرفیت‌های مردم محلی تنها به ظرفیت‌های اقتصادی آن‌ها محدود نمی‌شود؛ اما باید دانست که وضعیت ظرفیت‌های اقتصادی مردم محلی، لازمه و روان‌کننده ارتقا و بهبود سایر ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و کالبدی در روستاهایی مرزی همانند منطقه مورد مطالعه است که هم‌زمان از بار فشار دوگانه انزوای جغرافیایی و انزوای اقتصادی در رنج‌اند.

درواقع زمانی که سطح ظرفیت‌های مردم محلی در سطح نازلی باشد، مردم محلی به نهادهای مردم‌نهاد و غیردولتی اعتماد نکرده و آن‌ها را به رسمیت نمی‌شناسند؛ زیرا آن‌ها دولت را به‌عنوان تنها منجی خود می‌شناسند و معتقد هستند غیر از نهادهای دولتی و وابستگی به آن‌ها راهکار دیگری برای بهبود محیط زندگی‌شان وجود ندارد (این شاخص دارای عاملی ۰,۸۵۳ است). قدر مسلم در این وضعیت نیز شبکه‌سازی و جذب مردم محلی و به‌ویژه جوانان روستایی که به بهبود وضعیت اقتصادی می‌اندیشند، در فعالیت‌های انجمن مردم‌نهاد چیا تحقق نمی‌یابد؛

شاخصی که در این مانع، دارای بیشترین بار عاملی (۰,۹۲۸) است، شاخص فقر اقتصادی است که به‌دنبال این شاخص نیز، شاخص فقر فرهنگی با بار عاملی ۰,۹۰۴ قرار گرفته است. در این ارتباط می‌توان گفت که همواره یکی از اصول مورد تأکید در برنامه‌های توسعه روستایی، کاهش فقر به‌عنوان مهم‌ترین مانع دستیابی به توسعه روستایی و پایداری محیط طبیعی است؛ چرا که فقر اقتصادی در نواحی روستایی همانند روستاهای مرزی مورد مطالعه که به‌دلیل دوری از مرکز و انزوای جغرافیایی با ضعف زیرساخت‌های تولیدی و اقتصادی روبرو هستند، در ابتدا زمینه‌های بهره‌برداری بیش از تحمل و ظرفیت را از محیط طبیعی به‌عنوان تنها منبع درآمد روستاییان فراهم می‌آورد؛ زیرا منبع درآمد و تولید دیگری برای روستاییانی که مشاغل مانند تولید زغال از درختان یا قطع کردن و فروش آن‌ها به گردشگران دارند، وجود ندارد و از سوی دیگر، فقر اقتصادی، فقر فرهنگی و اجتماعی را به‌همراه می‌آورد که قدر مسلم هرگونه تلاشی از سوی انجمن‌های مردم‌نهاد را با چالشی

سطح رضایت‌بخشی قرار نداشته و همین امر نیز زمینه‌ساز ایجاد چالش‌های مالی، پیش‌روی انجام مطلوب و گسترش فعالیت‌های انجمن چیا شده‌است.

مانع دوم

این مانع با مقدار ویژه برابر با ۶,۵۷ و تبیین ۱۹,۸۵ درصد از واریانس‌ها، ۱۳ شاخص را در خود جای داده‌است. با توجه به شاخص‌های تجمع‌یافته که در میان آن‌ها ۹ شاخص مرتبط با ضعف‌های مدیریتی، برنامه‌ریزی و نظارت در انجمن چیا بوده‌است و ۳ شاخص نیز به موانع مالی اشاره دارد، می‌توان این مانع را نارسایی مدیریتی، ضعف برنامه‌ریزی و کمبود منابع مالی نام نهاد.

همچنانکه مقدار بار عاملی این شاخص برابر با ۰,۸۰۹ نشان‌دهنده تأیید این امر است. شاخص دیگری که در این مانع تجمع یافته‌است، ناتوانی انجمن چیا در بیمه‌کردن اعضا و جبران خسارت‌های مالی و جسمانی آن‌ها در هنگام فعالیت‌های زیست‌محیطی مانند آموزش و یا مهار آتش‌سوزی‌های عمده و گسترده منطقه با بار عاملی ۰,۷۹۶ است. در دلیل تبیین این تجمع، می‌توان بیان کرد که منابع مالی سازمان‌های مردم‌نهاد همچون انجمن چیا، بایستی از سوی مردم محلی تأمین شود و قدر مسلم زمانی که فقر اقتصادی و به‌دنبال آن فقر فرهنگی وجود داشته‌باشد، تمایل و توانایی مردم محلی نیز برای کمک و تأمین منابع مالی این نهاد در

جدول ۶: شاخص‌های بارگذاری شده در مانع دوم

ردیف	نام شاخص	میزان همبستگی
۱	تفاوت دیدگاه و برنامه‌های زیست‌محیطی انجمن با نهادهای دولتی مسئول توسعه و مدیریت روستاهای منطقه	۰,۷۴۱
۲	ناتوانی در پرداخت حقوق به اعضای ستادی انجمن	۰,۷۰۷
۳	تأکید زیاد انجمن بر میدانی عمل‌کردن و عملگرایی شدید و احساسی	۰,۵۶۸
۴	نبود برنامه‌های بلندمدت و ترسیم چشم‌انداز آتی انجمن و محیط زیست منطقه	۰,۷۷۵
۵	عدم تحول و تغییر در روش‌های عملکرد و آموزش انجمن در محیط‌های روستایی در سال‌های اخیر	۰,۶۵۸
۶	عدم نیازسنجی و مطالعات میدانی در روستاهای منطقه و برنامه‌ریزی عملکرد بر پایه آن‌ها	۰,۶۳۳
۷	تعداد کم اعضای آموزش‌دیده و حرفه‌ای انجمن برای آموزش در روستاها	۰,۷۴۹
۸	پایدار نبودن منابع مالی تأمین‌کننده فعالیت‌های انجمن	۰,۸۴۸
۹	تعدد و پراکندگی روستاها	۰,۷۴۳
۱۰	نبود پایگاه‌های دائمی روستایی انجمن و عملکرد آن‌ها به‌عنوان مرکز ثقل در سطح روستاهای منطقه	۰,۶۵۵
۱۱	تأکید زیاد انجمن بر شهرها و مراکز پرجمعیت روستایی	۰,۴۸۸
۱۲	پایدار نبودن منابع مالی تأمین‌کننده فعالیت‌های انجمن	۰,۵۷۴
۱۳	کمبود امکانات و سرمایه‌های مالی و فیزیکی انجمن	۰,۸۵۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

متقابل نیز کمبود منابع مالی، کارآیی و اثربخشی فعالیت‌های مدیریت انجمن را در راستای گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی و حرفه‌ای‌کردن این سازمان مردم‌نهاد با شکست روبه‌رو می‌سازد.

این دو مقوله در یک ارتباط متقابل وابسته به یکدیگر هستند و مدیریتی که نتواند منابع مالی کافی و پایدار را در جهت گسترش فعالیت‌های انجمن فراهم آورد، به مدیریت ناکارآمد بدل شده و در یک ارتباط

کمک‌های مردم محلی به‌ویژه افراد علاقه‌مند به محیط زیست و ساکن در شهر مریوان، تنها منابع مالی آن‌ها بوده و این منابع نیز به هیچ وجه مقدار آن در طول یک‌سال یا یک‌ماه قابل‌پیش‌بینی نیست.

از میان متغیرهای بارگذاری‌شده مرتبط با ضعف در برنامه‌ریزی و مدیریت انجمن چیا، دو شاخص عدم‌تحول و تغییر در روش‌های عملکرد و آموزش در محیط‌های روستایی با بار عاملی ۰,۶۵۸ و تعداد کم اعضای آموزش‌دیده و حرفه‌ای برای آموزش در روستاها با بار عاملی ۰,۷۴۹، مرتبط با ضعف در آموزش‌دهی این انجمن در نواحی روستایی هستند که با توجه به ضعف دیگر این انجمن در نظارت و تداوم آموزش‌های داده‌شده که در بخش کیفی شناسایی شده‌بود و در تلفیق با موانع دیگری همچون عدم‌نیازسنجی و مطالعات میدانی در روستاهای منطقه و برنامه‌ریزی عملکرد بر پایه آن‌ها با بار عاملی ۰,۶۳۳، می‌توان به ضعف فرایند آموزش مبتنی بر برنامه‌ریزی و نیازسنجی، آموزش به شیوه‌های مؤثر، متناسب، متنوع و نظارت بر حسن اجرا و ارزشیابی وضعیت اثربخشی اصول زیست‌محیطی آموزش‌داده‌شده به روستاییان پی‌برد. در وضعیت فعلی نیز آموزش‌های زیست‌محیطی انجمن به شیوه‌ای یکنواخت برای همه روستاهاست که آن هم به‌صورت پراکنده و بدون ارزشیابی، نظارت و پیگیری مجدد انجام می‌گیرد.

ارتباط معنی‌دار دیگر بین دو شاخص تجمع‌یافته در این عامل یعنی شاخص تعدد و پراکندگی روستاها با بار عاملی ۰,۷۴۳ و نبود پایگاه‌های دائمی روستایی انجمن و عملکرد آن‌ها به‌عنوان مرکز ثقل در سطح روستاهای منطقه با بار عاملی ۰,۶۵۵ مشاهده می‌شود که در این ارتباط تعدد و پراکندگی روستاها که هزینه، زمان و نیروی بیشتری را از انجمن چیا می‌گیرد، با ایجاد مراکز ثقل و روستاهایی که نقش مرکزی را به‌عنوان نماینده‌ای از نهاد مدیریتی انجمن چیا ایفا

شاخصی که در این مانع، دارای بیشترین بار عاملی (۰,۸۵۵) است، شاخص کمبود امکانات و سرمایه‌های مالی و فیزیکی انجمن است. درواقع موفقیت و به‌ثمر نشستن هر فعالیت توسعه‌ای در گروه وضعیت مطلوب عوامل و ابزارهای موردنیاز و ازجمله مهم‌ترین آن‌ها یعنی سرمایه‌های مالی و امکانات فیزیکی و زیربنایی است. به‌دنبال این شاخص، شاخص پایدارنبودن منابع مالی با بار عاملی ۰,۸۴۸، قرار گرفته‌است تا بتوان اظهار کرد که منابع مالی ناکافی انجمن چیا درجهت گسترش فعالیت‌هایش در روستاهای متعدد و پراکنده شهرستان، پایدار هم نیست. بیشتر مصاحبه‌شوندگان و پاسخگویان عضو انجمن بیان می‌کردند که بایستی منابع مالی این نهاد از سوی مردم تأمین شود که متأسفانه مردم محلی تمایل چندانی به حمایت مالی نشان نمی‌دهند و همین امر موجب شده‌است تا امکانات و نهادهای فیزیکی موردنیاز برای آموزش یا کنترل بحران عمده منطقه یعنی آتش‌سوزی جنگل‌ها و قطع درختان فراهم نشود. نمونه بسیار واضح این امر، استفاده اعضا از امکانات شخصی مانند خودرو یا رایانه‌های شخصی و دیگر امکانات موردنیاز، به‌منظور پیگیری و انجام فعالیت‌های انجمن در روستاهاست.

از سویی دیگر، کمبود منابع مالی در زمینه آموزش‌ها و ادامه آن نیز این نهاد را با چالش مواجه ساخته‌است؛ زیرا آموزش در این سطح، گسترده و با هدف تغییر رفتار و فرهنگ زیستی، نیازمند بودجه مالی مطلوب و زیرساخت‌های جدید موردنیاز درجهت آموزش (مانند: پروژکتور، صفحه‌های نمایش، تهیه و تدوین فیلم‌های آموزشی با کیفیت و توزیع آن در سطح گسترده و...) است که قدر مسلم کمبود منابع مالی و پایدارنبودن این مقدار نیز، لطمه بزرگی به گسترش رضایت‌بخشی و اثربخشی مطلوب فعالیت‌های انجمن چیا در راستای حفظ محیط زیست روستایی منطقه وارد خواهد ساخت. اعضای مدیریتی انجمن چیا بیان می‌کردند که پرداخت حق عضویت اعضا و

کند، به گونه‌ای که دارای هسته‌ای از افراد آموزش دیده و مجرب بومی باشند، مرتفع می‌شود.

مانع سوم

این مانع با مقدار ویژه برابر با ۴,۰۸ و ۱۲,۱ درصد واریانس‌ها، ۷ شاخص را در خود جای داده‌است.

با توجه به شاخص‌های تجمع یافته که در میان آن‌ها ۵ شاخص مرتبط با وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای نهادهای دولتی هستند، می‌توان این مانع را ضعف‌ها و نارسایی‌های عملکرد نهادهای دولتی نام نهاد.

جدول ۷: شاخص‌های بارگذاری شده در مانع سوم

ردیف	نام شاخص	میزان همبستگی
۱	عدم مجازات قانون شکنان محیط زیستی در روستاها	۰,۸۸۵
۲	عدم ایجاد آگاهی‌های اولیه زیست محیطی توسط نهادهای دولتی در میان روستاییان	۰,۷۷۰
۳	دید امنیتی حاکم بر منطقه و فعالیت‌های انجمن	۰,۸۲۵
۴	ادامه روند سنتی کشاورزی و دامداری در منطقه	۰,۵۳۴
۵	ضعف تخصص‌های زیست محیطی در مدیریت انجمن چیا	۰,۷۴۱
۶	عدم تکمیل آموزش‌ها و برنامه‌های تئوری و آموزشی انجمن توسط دولت به سمت عملیات اجرایی و میدانی	۰,۹۰۲
۷	تبلیغات منفی و ضد فعالیت‌های انجمن در روستاهای دور افتاده‌تر	۰,۵۱۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

در این مانع، شاخصی که دارای بیشترین بار عاملی یا همبستگی است، شاخص عدم تکمیل آموزش‌ها و برنامه‌های تئوری و آموزشی انجمن توسط دولت به سمت عملیاتی و اجرایی کردن با بار عاملی ۰,۹۰۲ است. با توجه مانع دیگر تجمع یافته، یعنی شاخص عدم ایجاد آگاهی‌های اولیه زیست محیطی توسط نهادهای دولتی در میان روستاییان با بار عاملی ۰,۷۷۰، می‌توان بیان کرد که نهادهای دولتی مسئول و مرتبط با توسعه منطقه به ویژه بعد محیط زیستی، اهتمام چندانی به آموزش مردم محلی و تغییر فرهنگی زیستی آن‌ها به منظور پایداری محیطی طبیعی منطقه نمی‌دهند؛ به گونه‌ای که نه تنها در ارائه آموزش‌ها و فرهنگ سازی‌های اولیه حضور فعالی ندارند، بلکه از پتانسیل انجمن سبز چیا نیز بهره نگرفته‌است یا اراده‌ای برای تکمیل این آموزش‌ها و هدایت آن‌ها به

بستر عملی و میدانی وجود ندارد؛ زیرا تحقق این امر، نیازمند سرمایه‌گذاری و نظارت مستمر است که با توجه به ضعف انجمن سبز چیا در این زمینه‌ها، نهادهای دولتی می‌توانند به عنوان متولی اصلی و در همکاری با انجمن چیا از سطح آموزش‌های تئوریک فراتر رفته و اصول آموزش داده شده را با فراهم‌آوری بسترها و در وهله بعد نظارت مستمر، نهادینه ساخته و به هنجار و ارزش در فرهنگ زیستی و اجتماعی مردم محلی تبدیل کنند.

یکی از شاخص‌های مهم دیگر تجمع یافته در این مانع، شاخص ادامه روند سنتی کشاورزی و دامداری در منطقه با بار عاملی ۰,۵۳۴ است. در واقع هنگامی که کشاورزی و دامداری سنتی با شرایط فقر در منطقه که در بخش‌های قبلی به آن اشاره شد، همراه شود، تخریب محیط طبیعی با سرعت بیشتر ادامه می‌یابد و

آن کاملاً احساس می‌شود؛ اما بایستی فهم مشترک و تعاملی سازنده میان انجمن مردم‌نهاد چیا و نهادهای دولتی در منطقه ایجاد شود تا این دید از دیدی چالشی و مانع‌بودن، به وضعیت مطلوب و فرصت‌محورانه درجهت حفظ محیط زیست و با همکاری مشترک انجمن مردم‌نهاد چیا و بخش‌های دولتی تبدیل شود؛ زیرا همان‌طور که اشاره شد، انجمن‌های مردم‌نهاد یاری‌دهنده دولت و دولت نیز تسهیل‌کننده عملکرد مطلوب نهادهای مردم‌نهاد در هر عرصه‌ای به‌ویژه در عرصه محیط زیست و در نواحی روستایی است.

در ادامه برای تعیین مؤثرترین مانع در راستای گسترش مطلوب فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در میان روستاهای شهرستان مریوان، از آزمون تحلیل مسیر در محیط نرم‌افزاری Amos Graphics بهره‌گرفته شد. لازم به ذکر است در متغیر وابسته اصلی، دیدگاه پاسخگویان در ارتباط با وضعیت فعالیت انجمن زیست‌محیطی چیا در روستاها در سه گویه «رضایت از شیوه فعالیت انجمن چیا»، «وضعیت گسترش و تحت پوشش قراردادن روستاها توسط این انجمن» و «میزان موفقیت و اثرگذاری آن‌ها در تغییر فرهنگ زیستی روستاییان» در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت مورد سؤال و تلفیق واقع شد. در ابتدا همان‌طور که در جدول ۸ نشان داده شده است، شاخص‌های برازش مدل در مسیرهای ترسیم‌شده در شکل ۳ به مقادیر مطلوب و رضایت‌بخش رسیدند تا مدل ترسیم‌شده مورد تأیید و پذیرش قرار گیرد. با توجه به اینکه C.R. (نسبت بحرانی) در سطح معنی‌داری ۰,۰۵ برای همه متغیرها بیش از مقدار ۱,۹۶ است؛ در نتیجه روابط بین همه متغیرهای موجود در مدل معنی‌دار است. همچنین مقدار مربع همبستگی‌های چندگانه (R^2) به دست آمده برابر با ۰,۶۲ نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل (موانع سه‌گانه شناسایی‌شده)

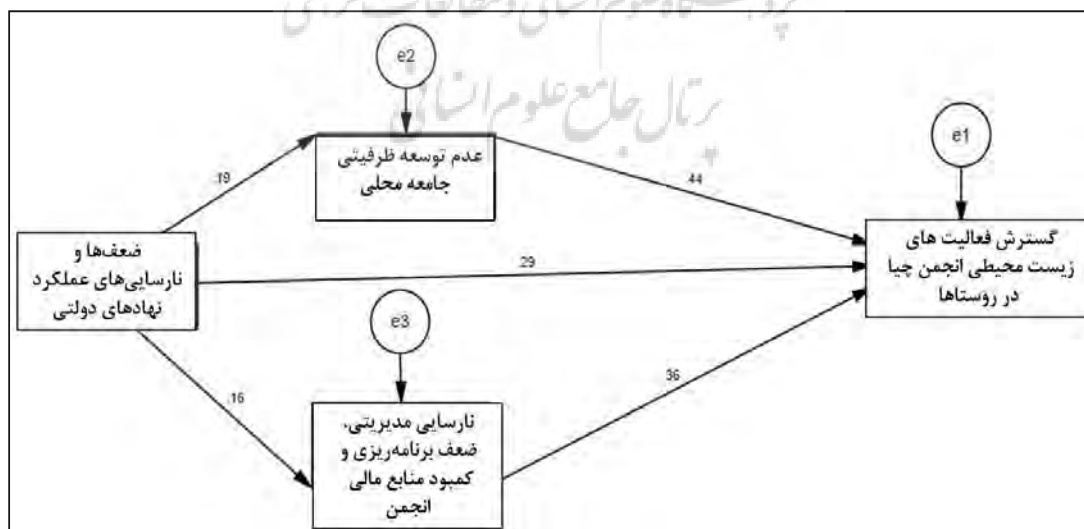
اهمیت محیط طبیعی و حفاظت از آن برای روستاییان به حداقل ممکن می‌رسد که قدر مسلم نیز با توجه به گستره فقر، تعدد روستاها، مشکلات مالی و محدودیت‌های ساختاری و منابع انسانی انجمن سبز چیا، تأمین زیرساخت‌ها فنی و مالی برای تحول شیوه سنتی کشاورزی و دامداری روستاییان درجهت حفظ محیط زیست منطقه به‌تنهایی و توسط این انجمن میسر نبوده و نیاز به ورود مؤثر نهادهای دولتی است.

دومین شاخص این مانع با بار عاملی برابر با ۰,۸۸۵، دارای بیشترین همبستگی است که شاخص عدم مجازات مطلوب و مؤثر قانون‌شکنان محیط زیستی در روستاهاست. در این ارتباط در مصاحبه‌ها پاسخگویان اظهار می‌داشتند که افرادی که به دلیل شکار غیرمجاز، قطع درختان، آلودگی منابع آب روستاها و... توسط نهادهای مربوط دستگیر می‌شوند و به‌عنوان تخریب‌کننده محیط زیست، قانون‌شکن هستند، از سوی مراجع قضایی با تسامح کامل با آن‌ها برخورد شده و قوانین و مجازات‌های فعلی هیچ تناسبی با اهمیت و شدت افعال مجرمانه زیست‌محیطی ندارند؛ به‌همین دلیل نیز قدرت بازدارندگی و تأثیر تنبیهی را برای افراد و مجرمان در پی نخواهند داشت. یکی از مواردی که در مصاحبه‌ها بسیار بر آن تأکید می‌شد و با تجمع در این مانع، نشان از مانع‌بودن نهادهای دولتی در برابر گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در روستاهای شهرستان است، وجود دید امنیتی در منطقه به دلیل مرزی و استراتژیک بودن آن است. این امر موجب می‌شود که فعالیت‌های انجمن مردم‌نهاد چیا با چالش‌هایی روبه‌رو شده و آن‌ها نتوانند آزادانه و بدون دغدغه به پیگیری فعالیت‌های ترویجی زیست‌محیطی خود در میان روستاییان بپردازند. هر چند که وجود دید امنیتی لازمه مدیریت مناطق مرزی در منطقه پرمخاطره‌ای چون منطقه مورد مطالعه است و ضرورت

روستایی و به‌ویژه در نواحی مرزی که کاملاً در انزوا قرار گرفته‌اند، دولت بر همه ابعاد زندگی در نواحی روستایی اثرگذار بوده و هر فعالیتی در راستای تحول منطقه از جمله فعالیت‌های زیست‌محیطی، نیازمند همراهی و همکاری دولت و بسترسازی‌های دولتی است. مطابق با مسیرهای ترسیم‌شده می‌توان گفت، این دولت است که بایستی با ایجاد شرایط مطلوب اقتصادی و اجتماعی منجر به افزایش ظرفیت‌های مردم محلی شود (بتای برابر با ۰,۱۹۰) و همچنین زمینه را برای فعالیت آزادانه و مطلوب انجمن مردم‌نهاد چیا در راستای گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی‌اش مهیا سازد (بتای برابر با ۰,۱۶۰) تا برآیند، بهبود سطح ظرفیت‌های مردم محلی و گسترش و عملکرد مطلوب انجمن چیا باشد. قدر مسلم، سطح مطلوب ظرفیت‌های روستاییان اثربخشی و کارایی انجمن چیا را افزایش داده و عملکرد مطلوب انجمن چیا نیز به توسعه ظرفیت‌های مردم محلی به‌ویژه در بُعد محیطی-کالبدی و در واقع کیفیت مطلوب محیط روستایی منجر می‌شود.

توانایی تبیین ۶۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته اصلی یعنی وضعیت گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا را در نواحی روستایی شهرستان مریوان دارند.

درنهایت، مدل نهایی (شکل ۳) نشان می‌دهد که دو عامل عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی و ضعف‌ها و نارسایی‌های عملکرد نهادهای دولتی، با اثر کلی تقریباً مشابهی برابر با ۰,۴۴۰ بیشترین تأثیر را به‌عنوان مانع در توسعه فعالیت‌های انجمن زیست‌محیطی چیا در روستاهای شهرستان دارند. در این میان لازم به ذکر است که عامل عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی تنها دارای اثر مستقیم است؛ این در حالیست که ضعف‌ها و نارسایی‌های عملکرد نهادهای دولتی علاوه بر اثر مستقیم برابر با ۰,۲۹۵ که کمترین مقدار در تأثیرات مستقیم است، با دارا بودن مقدار اثر غیرمستقیم برابر با مقدار ۰,۱۴۴ که نتیجه اثرگذاری بر ضعف در عملکرد دو عامل دیگر مدل است، به مراتب نقش مهم‌تر و اثرگذارتری در شکل‌گیری وضع موجود گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در روستاهای شهرستان مریوان داشته‌است. در واقع در مناطق

شکل ۳: مدل نهایی تحلیل مسیر عوامل اثرگذار بر گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا در روستاهای شهرستان مریوان

جدول ۸: نمایش وضعیت شاخص‌های برازش، اثر مستقیم، غیرمستقیم و کلی عامل‌ها در مدل تحلیل مسیر

مقادیر به‌دست آمده	مقادیر قابل قبول	مقادیر	شاخص‌های برازش مقدار ضریب تینین = ۰.۶۲	تأثیر کلی	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر مستقیم	Y = گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن سبز چیا در روستاها
۰,۹۳۴	> ۰/۹	NFI		۰,۴۴۰	---	۰,۴۴۰	X1 - عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی
۰,۹۵۹	> ۰/۹	GFI		۰,۳۶۴	---	۰,۳۶۴	X2 - نارسایی مدیریتی، ضعف برنامه‌ریزی و کمبود منابع مالی
۰,۰۸۵	≥ ۰,۰۵	P-CMIN		۰,۴۳۹	۰,۱۴۴	۰,۲۹۵	X3 - ضعف‌ها و نارسایی‌های عملکرد نهادهای دولتی
۳,۰۹	۱-۳ بسیار خوب، ۳-۵ قابل قبول	CMIN/DF					
۰,۳۵	≤ ۰,۰۵	RMR					
۰,۹۴۹	> ۰/۹	CFI					
۰,۰۷۴	< ۰/۰۸	RMSEA					
معنی داری	C.R.	ضرایب رگرسیونی استاندارد مسیره‌ای ارتباطی	معنی داری	C.R.	ضرایب رگرسیونی استاندارد مسیره‌ای ارتباطی		
۰,۰۰۰	۸,۵۵	$x2 \rightarrow Y$	۰,۰۰۰	۳,۶۲	$x3 \rightarrow X1$		
۰,۰۰۰	۷,۵۹	$x3 \rightarrow Y$	۰,۰۰۲	۳,۰۲	$x3 \rightarrow X2$		
			۰,۰۰۰	۹,۶۲	$x1 \rightarrow Y$		

مأخذ: قاسمی، ۱۳۹۲؛ امینی و جمینی، ۱۳۹۳؛ یافته‌های پژوهش

نتیجه

یافته مطابق با نتایج پژوهش‌های کامری^۱ (۲۰۰۰)، دهاکال^۲ (۲۰۰۷)، لاتکا و پرابهاکار^۳ (۲۰۱۱)، سیدمن^۴ (۲۰۱۱)، باتی^۵ (۲۰۱۴) بوده‌است و نشان می‌دهند که موانع موجود بر عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت‌های این سازمان در نواحی روستایی شهرستان در قالب دو بُعد درون‌سازمانی که اشاره به میزان پایداری و حرفه‌ای بودن سازمان داشته و موانع برون‌سازمانی که نشان‌دهنده وضعیت ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی مردم محلی و عملکرد نهادهای دولتی است، جای می‌گیرد. در واقع مطابق با دیدگاه پذیرفته‌شده امروزی در مدیریت و عملکرد سازمان‌ها یعنی دید سیستمی، کارایی و اثربخشی هر سازمانی در گروه شرایط مطلوب درون‌سازمان و محیط بیرونی مؤثر بر آن و مطلوبیت این دو عرصه است که می‌تواند حصول به اهداف سازمانی را به‌صورت پایدار فراهم سازد. بر این اساس، سازمان

پژوهش حاضر به شناسایی و تحلیل موانع و چالش‌های پیش‌روی عملکرد مطلوب و توسعه فعالیت‌های زیست‌محیطی سازمان مردم‌نهاد چیا در روستاهای شهرستان مرزی مریوان پرداخت. در راستای پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش، مبتنی بر این مطلب که مهم‌ترین موانع مؤثر بر گسترش و اثرگذاری فعالیت‌های انجمن زیست‌محیطی چیا در راستای حفاظت از محیط زیست روستاهای شهرستان مریوان کدامند؟ یافته‌های حاصل از تکنیک تئوری بنیادی در بخش کیفی و خلاصه‌سازی آن‌ها به‌وسیله آزمون تحلیل عاملی در بخش کمی، نشان داد که مهم‌ترین موانع پیش‌روی عملکرد مطلوب و گسترش فعالیت‌های انجمن زیست‌محیطی چیا در نواحی روستایی شهرستان مریوان، سه عامل عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی، ضعف‌های مدیریتی، برنامه‌ریزی و محدودیت‌های منابع مالی در انجمن چیا و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای نهادهای دولتی هستند. این

1-Kameri
2-Dhakal
3-Latha and Prabhakar
4-Seidemann
5-Batti

به‌ضعف بنیه مالی انجمن، درجهت گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی خود در روستاها و اثرگذاری آن‌ها بیاید و این چنین این انجمن به سازمانی یادگیرنده و حرفه‌ای مبدل می‌شود. در راستای حل معضل منابع مالی، تنوع‌دادن به روش‌های تأمین درآمد پیشنهاد می‌شود. در این راستا علاوه بر روش تأمین مالی سنتی یعنی پرداخت حق عضویت و کمک‌های مردمی، انجمن سبز چیا می‌تواند با توجه به حجم زیاد حمایت از سوی مردم شهرستان به تولید و فروش کالاهای تولیدی- تبلیغاتی مخصوص به خود بپردازد و از مردم بخواهد که با خرید آن‌ها از این نهاد حمایت کنند که در کنار تأمین منابع مالی به‌نوعی جنبه تبلیغاتی نیز خواهد داشت. همچنین سعی در جذب منابع مالی از سازمان‌های بین‌المللی کند. دولت نیز یکی از راه‌های تأمین‌کننده منابع سازمان‌های مردم‌نهاد است؛ البته مسأله اصلی در دریافت کمک‌های مالی دولتی، حفظ استقلال انجمن مردم‌نهاد خواهد بود که در این راستا انجمن چیا می‌تواند با پیشنهاد پروژه‌های زیست‌محیطی به نهادهای دولتی منطقه، آن‌ها را به‌صورت مستقل یا مشترک با دولت اجرا کرده و کسب درآمد کند. بخش خصوصی یکی دیگر از منابع مالی است که در برخی از جوامع بنا به مسؤلیت اجتماعی اقدام به سرمایه‌گذاری اجتماعی کرده و به سازمان‌های غیردولتی کمک مالی می‌کند. در کشورهای توسعه‌یافته، مؤسسه‌های بازرگانی و شرکت‌های تجاری خود را ملزم به مشارکت در امور اجتماعی می‌دانند.

در این راستا انجمن چیا نیز بایستی با دیپلماسی و استراتژی مناسب به کسب حمایت شرکت‌های خصوصی و تجاری منطقه بپردازند. در مجموع لازم به ذکر است که مهم نیست این سازمان از کدام منبع مالی تغذیه می‌کند؛ بلکه مهم این است که آنان بتوانند در این مناسبات استقلال خود را حفظ کنند. اگر این انجمن دارای استراتژی باشد، می‌تواند از همه منابع موجود استفاده کند و استقلالش را حفظ کند؛ اما اگر فاقد

غیردولتی زیست‌محیطی چیا به‌دلیل ضرورت ارتباط با اعضای مختلف خود از بُعد درونی و ضرورت تعامل با سایر سازمان‌های مرتبط با مسائل زیست‌محیطی از بُعد بیرونی، بایستی قادر باشد ضمن انجام هماهنگی درونی به‌دلیل تنوع و تعدد اعضا، مسائل و چالش‌های بیرونی را رصد کرده و واکنش‌های مناسب را در قبال آن ارائه دهد. لازمه نیل به این مهم، تلاش تک‌تک اعضای این سازمان‌ها برای توسعه توانایی‌های شخصی خود از طریق فراهم کردن فرصت‌های یادگیری مداوم و داشتن روحیه پرسشگری (بعد فردی) انجام کارها به‌صورت تیمی (بعد گروهی) و داشتن چشم‌انداز مشترک، وجود رهبری راهبردی و ارتباط با محیط پیرامون (بعد سازمانی) است. تلاش انجمن چیا درجهت جذب افراد خبره و با تجربه علمی و تخصصی زیست‌محیطی در هسته مدیریتی این نهاد نیز می‌تواند تأثیر مطلوبی بر بهبود چالش‌های مدیریت این انجمن بر جای بگذارد.

انجمن مردم‌نهاد چیا بایستی مطابق با اصول سازمان‌های پایدار، اعمال، فعالیت‌ها و تمرکز خود را حول شکست‌ها و ضعف‌های خود و نه موفقیت‌ها سازماندهی کنند؛ به‌گونه‌ای که باعث تهیج وضعیت یادگیری مداوم در اعضای انجمن شود. در واقع باید این دید در میان اعضای انجمن ایجاد شود که این انجمن، موفقیت‌ها و اثرگذاری چشمگیری در عرصه زیست‌محیطی روستایی داشته‌است؛ اما به‌منظور تثبیت و پایداری این موفقیت‌ها لازم است که تلاش‌ها مستمر ادامه یابند. در این راستا پیشنهاد می‌شود که برنامه جامع و آینده‌نگرانه از فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن در نواحی روستایی شهرستان و عملکرد بر مبنای آن‌ها تدوین شود.

این انجمن و مدیریت آن بایستی به‌صورت مستمر، روش‌های کاری خود در محیط‌های روستایی را مورد بررسی و بازبینی قرار دهند تا بدین ترتیب بتواند با شناخت و آگاهی از تغییرات جدید، با دیدی آینده‌نگرانه راه و روش‌ها و راهبردهایی مؤثرتر و ارزان‌تر را با توجه

مغرب از سوی انجمن چیا برای گفت‌وگو و تشریح برنامه‌های زیست‌محیطی انجمن و اهمیت و تأثیرگذاری آن با نهادهای دولتی مسئول در عرصه توسعه روستایی و مردم محلی در روستاها تشکیل و سعی شود که انجمن چیا به روستاییان و نهادهای دولتی به‌عنوان همراه و مکمل فعالیت نهادهای دولتی در عرصه محیط زیست روستایی منطقه، نه جایگزین آن‌ها معرفی شود. در این زمینه در روستاها بهره‌گیری از مسئولان دینی روستاها، شوراها و دهیارها و نیز ریش‌سفیدان محلی بسیار مؤثر است. همچنین از روستاهای پرجمعیتی که هم‌اکنون انجمن چیا در آن دارای تأثیرات مثبتی بوده‌است، برای عضوگیری و استفاده از آن‌ها به‌عنوان مرکز ثقل و حلقه ارتباطی با روستاهای کوچک و دورافتاده‌تر بهره‌گیری شود. با توجه به شدت فقر (دارا بودن بیشتر ضریب همبستگی در مانع اول) در سطح منطقه که هرگونه تلاشی را در راستای حفاظت از محیط توسط انجمن چیا به دلیل کاهش ظرفیت‌های مردم محلی با مانعی عمده روبه‌رو می‌سازد، بایستی این مسأله از سوی اعضای مدیریتی انجمن به مسئولان توسعه روستایی منطقه انتقال داده شود تا در جهت ایجاد تنوع اقتصادی در منطقه با توجه به پتانسیل‌های موجود و نیز فاصله گرفتن از کشاورزی و دامداری سنتی اقداماتی انجام پذیرد. با توجه به اینکه زنان روستایی در ارتباط کامل با محیط طبیعی روستاها بوده و اثرگذاری زیادی به دلیل برعهده‌داشتن تربیت فرزندان دارند و در این پژوهش نیز عدم حضور و همراهی آن‌ها در مانع اول مشاهده می‌شود، پیشنهاد موردنظر این است که زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی حضور زنان در برنامه‌های آموزشی و اجرایی انجمن از طریق همراهی مسئولان و آگاهان محلی روستایی فراهم شود تا بدین ترتیب گام مؤثری نیز در بهبود ظرفیت‌های اجتماعی مردم محلی برداشته شود؛ چرا که زنان نیمی از جامعه روستایی منطقه را شکل می‌دهند.

استراتژی باشد، خطری که وجود دارد این است که دنباله‌رو کمک‌دهندگان می‌شود.

در مقابل موانع درون‌سازمانی و مدیریتی، موانع بیرونی یعنی سطح نازل ظرفیت‌های مردم محلی به‌ویژه در بعد فرهنگی و اجتماعی و ضعف عملکرد نهادهای دولتی قرار گرفته‌اند. رضایت‌بخش نبودن ظرفیت‌های مردم محلی سبب شده‌است که بسیاری از تلاش‌های انجمن به تحقق کامل و رضایت‌بخش نرسند. در واقع تا زمانی که مردم محلی و نهادهای دولتی مسئول، مشکلات محیط زیستی را به‌عنوان تهدیدی جدی در مقابل کیفیت زندگی و پایداری معیشت منطقه تلقی نکنند، فقر اقتصادی و به تبع آن فقر فرهنگی و سطح پایین تحصیلات در منطقه وجود داشته‌باشد، قوانین زیست‌محیطی به‌صورت شفاف تدوین و قاطع اجرا نشوند، فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا از سوی دولت رسمیت نیافته و به‌عنوان مکملی مؤثر تلقی نشود، قدر مسلم همه تلاش‌ها و فعالیت‌های انجمن چیا نیز در روستاها با دشواری و عدم اثربخشی رضایت‌بخش همراه خواهد شد.

همچنین در تأیید این مطلب و پاسخ به سؤال فرعی پژوهش مبتنی بر این مطلب که از میان مهم‌ترین موانع شناسایی‌شده، کدامیک بیشترین تأثیر را به‌عنوان مانع در وضع موجود فعالیت انجمن چیا در عرصه زیست‌محیطی روستاهای شهرستان مریوان داراست؟ نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان داد که دو عامل مذکور «سطح نازل ظرفیت‌های مردم محلی» و «عملکرد نامطلوب نهادهای دولتی» بیشترین تأثیر را به‌عنوان مانع در کیفیت اثرگذاری و گسترش فعالیت‌های زیست‌محیطی انجمن چیا برعهده دارند؛ بنابراین دستیابی به پایداری زیست‌محیطی در منطقه نیازمند عملکرد هماهنگ و سازمند سه قطب روستاییان، نهادهای دولتی و انجمن مردم‌نهاد چیاست. در راستای حل این مانع با توجه به موانعی که در این عامل‌ها دارای بیشترین ضریب همبستگی بوده‌اند، در ابتدا پیشنهاد می‌شود که تیمی

منابع

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۷). توسعه پایدار روستایی، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم.
- امینی، عباس؛ داود جمینی (۱۳۹۳). تحلیلی بر ارزیابی جامعه روستایی از عملکرد نهاد دهیاری با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. سال ۲۹، شماره ۲. صفحات ۱۹۵-۱۷۸.
- بحرینی، سیدحسین؛ فرهاد امینی (۱۳۸۲). نقش سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی در دستیابی به مشارکت مردمی به منظور حفاظت از محیط زیست ایران، نشریه محیط‌شناسی. شماره ۲۶. صفحات ۳۶-۲۵.
- بدری، سیدعلی؛ مرتضی نعمتی (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اقتصادی با رویکرد مشارکتی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان لنگه)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی. شماره ۶۸. صفحات ۸۳-۶۹.
- بریمانی، فرامرز؛ صادق لقمجانی (۱۳۸۹). تعیین شدت ناپایداری زیست‌محیطی سکونتگاه‌های روستایی سیستان با استفاده از مدل ارزیابی چندمعیاری، مجله جغرافیا و توسعه. شماره ۱۹. صفحات ۱۴۴-۱۲۷.
- پاپلی‌یزدی، محمدحسین؛ محمدابراهیمی (۱۳۹۱). نظریه‌های توسعه روستایی، تهران. انتشارات سمت.
- حجازی، یوسف؛ اسماعیل آهنگرانی؛ مرتضی هادوی (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد، فصلنامه محیط‌شناسی. دوره ۴۰. صفحات ۹۹۷-۹۸۹.
- حسینی، عرفان (۱۳۹۴). تاریخچه انجمن سبز چیا، ماهنامه انجمن چیا. شماره ۱۶. صفحات ۷-۴.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۴). تئوری‌پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری‌بنیادی، دوام‌نامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد. سال دوازدهم. دوره جدید. شماره ۱۱. صفحات ۷۰-۵۷.
- رحیمیان، اشرف (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر پایداری سازمانی در سازمان‌های مردم‌نهاد (مطالعه موردی: انجمن حمایت از بیماران کلیوی استان زنجان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر مراد کردی. دانشگاه زنجان.
- رضازاده، راضیه (۱۳۹۱). توسعه اجتماع محلی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مشارکتی در رویکرد دارای مبنا (مطالعه موردی: محله امامزاده حسن، منطقه ۱۷ تهران)، فصلنامه مدرس علوم انسانی. دوره شانزدهم. شماره ۲. صفحات ۵۲-۳۸.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴). مقدمه‌ای برنامه‌ریزی روستایی در ایران، تهران. انتشارات قومس.
- سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور (۱۳۹۴). نقش مشارکت و توانمندسازی جوامع محلی و تشکل‌ها در حفظ و احیای منابع طبیعی، وزارت جهاد کشاورزی.
- شریفی‌نیا، زهرا؛ مسعود مهدوی (۱۳۸۹). نقش فقر اجتماعی و اقتصاد روستایی بر تخریب محیط زیست (مطالعه موردی: مرتع ممیزی‌شده شور رود، بخش شیب‌آب شهرستان زابل)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی. شماره ۷۶. صفحات ۸۴-۶۷.
- عباسی، عنایت؛ لیلا رفیعی؛ همایون فرهادیان (۱۳۹۱). بررسی میزان برخورداری سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی شهر تهران از ویژگی‌های یک سازمان یادگیرنده، فصلنامه مدیریت دولتی. دوره ۴. شماره ۴. صفحات ۷۲-۵۳.
- قاسمی، وحید (۱۳۹۲). مدل‌سازی معادلات ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد Amos، تهران. انتشارات جامعه‌شناسان.
- قراملکی، فرامرز (۱۳۸۸). اخلاق در سازمان‌های مردم‌نهاد، تهران. مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری. چاپ اول.
- کاظمی، نسرین (۱۳۹۵). گروه‌های روستایی و حفاظت از محیط زیست، فصلنامه مسکن و محیط روستا. شماره ۱۵۵. صفحات ۱۵۴-۱۴۳.
- لاهیجانیان، اکرم‌الملوک (۱۳۸۹). بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی و نقش آن در فرایند توسعه شهری استان تهران، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست. دوره دوازدهم. شماره سوم. صفحات ۱۲۱-۱۰۲.

- Feng, Felix (2014). An Insight into NGO Challenges and the Need for Organizational Capacity Building for Malaysian NGOs, at: <http://aasic.org/proc/aasic/article/view/11/10>.
- Gilchrist, Alison (2009). *The well-connected Community; A Networking Approach to Community Development*, Second edition : The Great Britain, London.
- Gupta, Namita (2012). Role of NGOs in Environmental Protection: A Case Study of Ludhiana City in Punjab, A Case Study of Ludhiana City. *JOAAG*, Vol. 7. No. 2.
- Hambete, Pramod (2010). *Grounded Theory: An Effective Method for User Experience Design Research*. At: <http://www.idc.iitb.ac.in/resources/dt-aug-2010/Grounded%20Theory.pdf>.
- Hanciu, Maria(2008).the role of non-governmental organisations in creating standards in international environmental law, *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 10, PP.437-440.
- Kang'ethe, M(2016). Exploring the Challenges Threatening the Survival of Ngos in Selected African Countries, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 5, No 27, PP.1495-1500.
- Kameri, Mbote (2000). *The Operational Environment And Constraints for NGOs in Kenya: Strategies for Good Policy and Practice*, International Environmental Law Research Centre. At: <http://www.ielrc.org/content/w0002.pdf>.
- Konrad, Zimmerman(2008).NGO-the questionable charm of being defined by what you aren't A call for renaming an important group of actors, Secretary General of ICLEI-Local Governments for Sustainability, Local Governments for Sustainability , World Secretariat, Bonn/Germany.
- Kumara, Neelima(2013).The role of NGOs in socio-economic development of Jharkhand An overview, *International Journal of Business and Management Invention* ,Volume 2, Issue 4 ,PP19-35.
- Lathaa, Kakumani and Prabhakar, Kotte (2011). non-government organizations:problems & remedies in india, *Serbian Journal of Management*, 6 (1), PP: 109-121.
- Mills, Jane (2006). *The Development of Constructivist Grounded Theory*. *International Journal of Qualitative Methods*, No 5.
- Okon, Ime (2014). the role of non-governmental organizations (NGOS) in participatory and sustainable rural economic development in Nigeria, *IOSR Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)*.Volume 4, Issue 1, PP.22-30.
- محمدلو، محمد (۱۳۹۲). نقش سازمان‌های غیردولتی (N.G.O)ها در حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، اولین همایش ملی الکترونیکی کشاورزی و منابع طبیعی پایدار.
- نظری، رقیه (۱۳۸۹). سنجش جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد و غیردولتی (NGO)ها در محرمیت‌زدایی با تأکید بر ایران، ارائه‌شده در سومین جشنواره فرهنگی دانشجویی مهرباران، تهران.
- نوری، حسین (۱۳۹۴). سیاست‌پژوهی پارادایم‌های مشارکتی شهروندان در مدیریت محیط زیست شهری، فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۳۸. صفحات ۲۹۹-۲۷۳.
- واحدی، مرجان؛ سمیه سلیمان‌نژاد؛ همایون مرادنژادی (۱۳۹۵). نیاز آموزشی حفظ محیط زیست زنان روستای شهرستان ایلام، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی. شماره ۳۹. صفحات ۱۳۵-۱۲۲.
- Asfaw, Tibebe Sirak(2017).The role of NGOs in corporate environmental responsibility practice: evidence from Ethiopia, *International Journal of Corporate Social Responsibility*, No. 2, PP.1-9.
- Badruddin, Syed Tanvir (2015). Role of ngos in the protection of environment, *Journal of Environmental Research And Development*, Vol. 9, No. 03, PP: 705-712.
- Batti, Rehema(2014). Challenges facing local NGOs in resource mobilization, *Humanities and Social Sciences*; Vol. 2(3), PP.57-64.
- Bromideh, Ali Akbar (2011). The widespread challenges of ngos in developing countries: case studies from iran, *International NGO Journal*, Vol. 6(9), PP. 197-202.
- Calman, Lynn (2007). *What is Grounded Theory?*, School of Nursing Midwifery and Social Work.the university of Manchester.
- Chitongo, Leonard (2013). The contribution of ngos to rural development: the case of catholic relief services protecting vulnerable livelihoods programme in zimbabwe, *asian journal of management sciences and education*, Vol. 2, No.3, PP.124-143.
- Dhakal, T. N (2007). Challenges of Civil Society Governance in Nepal, *Joaag*, Vol.2. No.1, PP.61-68.
- Fallatah, Haifa(2012).Women Entrepreneurs in Saudi Arabia: Investigating strategies used by successful Saudi women entrepreneurs, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the Degree of Master of Business Management at Lincoln University.

- Potapkina, Viktoria (2009). The Role of International Humanitarian NGOs in African Conflicts in the Post-Cold War Period, Bachelor's thesis, Masaryk University, Faculty of Social Studies.
- Raj ,Kamla(2010).The Role of NGOs in Promoting Empowerment for Sustainable Community Development, J Hum Ecol, 30(2), PP. 85-92.
- Ramakrishna, H(2013). the emerging role of ngos in rural development of india: an assessment, International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research, IJSSIR, Vol.2 (4), PP.61-43.
- Hashim, Ali, et all,(2010).the environmental non-governmental organizations(engos) in malaysia northern region: their roles in protecting water resources, International NGO Journal, Vol. 5(7), PP:167-170.
- Sanders, Ben & Phillips, Julie(2015). Opportunities and challenges facing NGOs using sport as a vehicle for development in post-apartheid South Africa, Routledge :London.
- Seidemann, Sabine (2011). Actual and Potential Roles of Local NGOs in Agricultural Development in Sub-Saharan Africa, Quarterly Journal of International Agriculture 50, No. 1: PP.65-78.
- Singh, Kumar(2015).environment protection: factors and affecting actions, Social Issues and Environmental Problems, International Journal of Research – GRANTHAALAYA, , Vol.3, PP.1-3.
- Ulleberg, Inger(2009). The role and impact of NGOs in capacity development From replacing the state to reinvigorating education, International Institute for Educational Planning.
- UNDP(United Nations Development Programme) (2006). Making Progress on Environmental Sustainability, Lessons and recommendations, from a review of over 150, MDG country experiences
- WTO (2002). Drafting Group on Tourism and Sustainable Development, UN CSD7.